

UNIVERZITA KARLOVA
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra pastorálních oborů a právních věd

Beáta Cehová

**Duchovní doprovázení umírajících
a paliativně nemocných pacientů**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: ThLic. Ing. Stanislav Příbyl, Th.D.

Praha 2023

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 01.09.2022

Beáta Cehová

Bibliografická citace

Duchovní doprovázení o umírající a paliativně nemocné pacienty[rukopis]: bakalářská práce / Beáta Cehová; vedoucí práce: ThLic. Ing. Stanislav Příbyl, Th.D. -- Praha, 2022.
– 57 s. (+ 1 s. přílohy)

Anotace

Bakalářská práce „Duchovní doprovázení umírajících a paliativně nemocných pacientů“ pojednává o spirituální péči a přístupu k těžce nemocnému pacientu, tedy nejen o jeho těle a sociálním prostředí, ale zejména o jeho duši. I když moderní sekularizovaná společnost je technologicky vyspělá, navzdory těmto faktům je spirituální potřeba v našem zdravotnickém systému minimálně tematizována. O to více se to týká paliativní péče a péče o umírající, kde již není cílem vyléčení nemoci, ale léčba bolesti, symptomů nemoci a doprovázení ke smířenému odchodu z tohoto světa. Moje práce se těmto otázkám věnuje podrobněji a objasňuje, jakým duchovním přístupem je možné pacienta utěšit prostřednictvím víry a jak je možné spirituálně vyzrát i v nezvladatelných okamžicích.

Klíčová slova

Spiritualita, péče o umírající, paliativní péče, duchovní služba, dobře naslouchat, umírání, nemoc, stáří, smrt, smysl v utrpení

Abstract

The bachelor's thesis "Spiritual accompaniment about dying and palliative patients" deals with the spiritual care and approach of a seriously ill patient, is not only his body and social environment but especially his soul. Although modern secularized society is technologically advanced, despite these facts, the spiritual need in our health care system is minimally themed. This is more concerned of palliative care and the care of the dying, where the goal is no longer the cure of the disease, but the treatment of pain, the symptoms of the disease and the accompaniment to a reconciled departure from this world. My work deals with these questions in more detail and clarifies which spiritual approach is possible to calm the patient through believe and how it is possible to mature spiritually even in unmanageable moments.

Keywords

Spirituality, care for the dying, palliative care, spiritual service, listen well, dying, illness, old age, death, sense of suffering

Počet znaků (včetně mezer): 72 628 znaků

Poděkování

Na tomto místě děkuji z hloubi srdce Panu Bohu za Jeho doprovázení v průběhu mého celého studia.

Vřelý dík také neodmyslitelně patří mému vedoucímu práce ThLic. Ing. Stanislavu Příbylovi, Th.D., za jeho trpělivost, věcné připomínky, vstřícnost, flexibilitu a humánní přístup.

Také děkuji všem, co mě podpořili buď psychicky neboli jiným způsobem, ale hlavně mému manželovi Petrovi, který mi byl skutečnou oporou, skutečnou skálou, o kterou jsem se mohla opřít, a to jak na rovině fyzické, mentální, emoční ale i duchovní.

Obsah

Úvod.....	8
1. Charakteristika a objasnění pojmu.....	9
1.1. Členění duchovního vedení.....	9
1.2. Duchovní doprovázení	10
1.2.1. Spirituální a duchovní	10
1.2.2. Náhradní pojmy	10
1.3. Duchovní vedení	12
1.4. Vymezení pojmu duchovního doprovázení	13
1.4.1. Duchovní doprovázení jako „pomoc“	13
1.5. Nastínění vývoje duchovní činnosti v Čechách	14
1.6. Principy a cíl duchovního doprovázení.....	15
1.7. Duchovní vedení ve vybraných křesťanských spiritualitách	15
2. Duchovní doprovázení v řeholních spiritualitách	17
2.1. Původ duchovního vedení v mnišství	17
2.2. Benediktinská spiritualita.....	18
2.3. Františkánská spiritualita	18
2.4. Dominikánská spiritualita	19
2.5. Karmelitánská spiritualita	20
2.6. Ignaciánská spiritualita	21
2.7. Salesiánská spiritualita.....	22
3. Duchovní doprovázení v církevních dokumentech.....	24
3.1. Papežské dokumenty a magistérium.....	24
3.2. Pastorální konstituce <i>Gaudium et spes</i> (1965).....	25
3.3. Apoštolský list o křesťanském smyslu lidského utrpení <i>Salvifici doloris</i> (1984).....	27
4. Umění vžít se do situace nemocného	29
4.1. Potřeby biologické	29
4.2. Potřeby psychologické	30

4.3.	Potřeby sociální.....	30
4.4.	Potřeby spirituální.....	30
4.4.1.	Spirituální bolest.....	31
5.	Aspekty vztahu mezi duchovním doprovázejícím a doprovázeným	32
5.1.	Jak se stát duchovním doprovázejícím	32
5.2.	Rozhovor.....	33
5.3.	Zvláštní formy komunikace	34
5.4.	Základní a nejdůležitější schopnost – umění naslouchat	35
5.5.	Vlastnosti a dovednosti doprovázejícího	36
5.5.1.	Zásadní principy doprovázejícího podle Doc. Aleše Opatrného	38
5.6.	Osobní styl duchovního vedení.....	38
5.7.	Vlastnosti vedeného	39
5.8.	Doprovázení těžce nemocného a umírajícího	39
5.9.	Přijetí sebe sama	40
6.	Celkový stav nemocného člověka.....	41
6.1.	Fáze smutku nebo umírání	42
6.2.	Obranné mechanismy před duchovním vedením.....	42
6.2.1.	Vnitřní odpor.....	43
6.2.2.	Překonání odporu	43
6.2.3.	Strach	44
6.3.	Smysl v utrpení a smrti	45
	Závěr	47
	Seznam použitých zkratk	50
	Seznam tabulek.....	51
	Seznam literatury	52
	Přílohy.....	58

Úvod

Dnešní doba je velice uspěchaná a jsme pohlceni konzumním způsobem života, internetem, médii, informace se na nás hroubí z každé strany a být křesťanem v této době si člověk musí skutečně vybojovat. Zkusme zahloubat se sami do sebe a do své duše a odpovědět si na otázku, jestli jsme skutečně následovníci Krista celým srdcem a duší a jestli opravdu bereme na sebe svůj každodenní kříž a následujeme Ho. Opravdu milovat Krista, znamená prokazovat lásku k bližnímu, což není jednoduché, a proto každý z nás potřebuje mít vedle sebe někoho blízkého, kdo by nás ve slabé chvíli pochybností, zoufalství nebo hledání usměrnil, povzbudil a abychom se při putování za naším Pánem neodklonili od požadovaného záměru. Jediným Vůdcem a Učitelem duší je Kristus. On si přeje abychom se svou poslušností vůči těm, které on ustanovil za pastýře našich duší nechali v životě usměrňovat, povzbuzovat a vést slovem.

Motivací pro zvolení tématu této bakalářské práce byla zkušenost s mým těžce nemocným otcem, který i jako věřící člověk bojoval se svým údělem nevléčitelné nemoci a jejím přijetím. Jeho nemoc byla velkou výzvou pro všechny rodinné příslušníky a hluboce zasáhla i mě. Jako duchovně aktivní člověk jsem se přesto ocitla v propasti bezradnosti, duševní bolesti, strachu a mnohdy i nevědomosti, jak zareagovat v dané situaci a jak pomoci nebo podpořit mého otce v těžké duchovní krizi a setrvání ve víře.

Dalším elementem, který mě utvrdil ve výběru tématu, byla autopsie s pacienty na onkologickém stacionáři v Praze, kde jsem pracovala jako zdravotní sestra a mimořádně postrádala duchovní složku, generálně na oddělení, ale i jednotlivě u pacientů.

Hlavním cílem práce je vymezení a extenze pojmu duchovní doprovázení, upozornit, že i lidé zdraví či nemocní mají své spirituální potřeby a reflektovat relevantnost spirituality v životě člověka s důrazem na těžce nemocné pacienty. Je zde nastíněna možnost, o tomto tabuizovaném tématu mluvit a uskutečňovat jej i v rámci dennodenního režimu.

1. Charakteristika a objasnění pojmu

1.1. Členění duchovního vedení

Duchovní vedení rozdělujeme na *přirozené* a *nadpřirozené* duchovní vedení:

- Přirozeným duchovním vedením rozumíme jakoukoli formu morální pomoci: poučením, radou, povzbuzením neboli příkladem.
- Nadpřirozené vedení může být pastorační anebo asketické.

Pastorační vedení poskytuje kněz, duchovní správce svým věřícím, rozmanitými pastoračními prostředky (katecheze, exhortace, kázně). Vztahuje se to na všechny věřící, kteří jsou mu úředně svěřeni. Účelem pastoračního vedení je, zaměřit se na utužení dobrých křesťanských závazků a na obracení hříšníků.¹

Asketické vedení je vedení křesťanské dokonalosti a dělí se na vnitřní a vnější, vzájemně se nevylučující části. Vnější asketické vedení je oficiální vedení věřících na cestě k dokonalosti, které poskytuje ospravedlnitelné ujištění podle standardů stanovených církví. Cílem vnějšího asketického vedení je duchovní blaho společenství a jednotlivců, kteří jsou členy komunity. Nevychází z osobních důvěrných informací, které jsou poskytovány v duchovním vedení, ale z vnější a vnitřní znalosti kanonického práva a života komunity. Asketické vedení vnitřní může být svátostné (sakramentální) nebo mimosvátostné (konfidenční). Svátost duchovního doprovázení je nezbytným doplňkem k rozhřešení svátosti pokání. Proto je vedení ve vyznávání hříchů a bere v úvahu platné a produktivní přijetí svátosti i plnění základních křesťanských povinností. Mimosvátostně úplně-konfidenční vedení je používání prostředků a pravidel dokonalosti pro jednotlivé duše na základě svobodného a úplného demaskování svědomí, podle jejich osobních potřeb, abychom je přivedli k fázi dokonalosti, kterou jim určil Bůh.²

1 Srov. FORGAN, Vladislav I. *O duchovnom vedení*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1991, s. 5.

2 Tamtéž, s. 6.

1.2. Duchovní doprovázení

1.2.1. Spirituální a duchovní

Lingvisticky není mezi těmito pojmy (spiritus- duch),³ v podstatě žádný rozdíl. Ale mohou existovat rozdíly v běžném používání těchto slov. V dnešním jazyce je pojem spirituální často chápán jako *uvnitř*, označující duchovní stránku člověka, nebo je zaměňován s pojmem náboženství. Občas je slovo duch chápáno jako protiklad slova hmota, nebo představuje něco nepředvídatelného, mimořádného, úžasného. V křesťanské tradici se pojem duchovní nese v osobitěm smyslu k označení událostí, které jsou proluty nebo naplněny Duchem svatým.⁴

Kristus přišel na svět proto, aby lidi měli život, přišel, aby měli život – život v plnosti. (Srov. Jn 10,10) Ježíš Kristus poukazuje na život nadpřirozený, který se liší od života přirozeného, toho, který už lidi znají. Tajemství nadpřirozeného života spočívá v účinku Božích darů. To je zasazeno do duše člověka a protkáno duchovním životem, ale je to v mnoha ohledech lepší než přirozený život. Protože přirozený život je výsledkem činnosti přírodního organismu, závisí nadpřirozený život na jeho nadpřirozeném zásahu. Mohli bychom to nazvat vnitřním životem, protože jeho působení je v duši, ne v objektu smyslové pozornosti. Říkáme tomu také duchovní život, protože se uskutečňuje v lidské duchovní síle.⁵

1.2.2. Náhradní pojmy

Duchovní doprovázení obsahuje i další pojmy, se kterými se můžeme setkat. Ovlivňuje to také překlad z cizího jazyka a mnohdy to pramení nejen z tradice, ale také záleží na prostředí, kde je na něj kladen vyšší důraz.

V minulosti se hovořilo o *duchovním vedení*, které evokuje představu sebevědomého duchovního vůdce, jež do značné míry ustanovuje svým svěřencům, co dělat a co nikoli.

3 „Význam slova *spiritus* (řecky: pneuma) i odvozené slovo *spirit(u)alis* pochází ze slova *spirare*, které znamená *dýchat*. Odtud pochází překlad *spiritus* jako dech nebo duch a *spirit(u)alis* jako duchovní nebo duševní...“ ROULE, P. Tomáš. *Úvod do duchovního života*, 1. přednáška, č. 1. [2022-06-03]. <<https://www.pastorace.cz/tematicke-texty/01-uvod-spiritualita>>.

4 Srov. OPATRŇÝ, Aleš. *Spirituální péče o nemocné a umírající*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2017, s. 44–45.

5 Srov. MARCHETTI, Albino. *Kompédium teologie duchovního života 1. Povaha křesťanské dokonalosti*. Bratislava: Serafín, 2005, s. 29–30.

Tato představa může imponovat těm jedincům, kteří jsou nejistí, tápající nebo pohodlní, či upřednostňují vlivnou autoritu, která by za ně v jejich životech rozhodovala. Jiným lidem může vyhovovat představa o vůdci jako toho, kdo má kompetence zasahovat do života druhých a činit za ně rozhodnutí. Duchovní vedení se zjednodušeně řečeno chápalo tak, že (doprovázející) vede životem toho druhého (doprovázeného) formou pravidelných osobních rozhovorů. Protože ale nikdo nemůže žít život za někoho jiného či za něho rozhodovat, a protože každý musí svoji životní cestu najít sám, název „duchovní doprovázení“ proto lépe vystihuje, o co během těchto setkání jde.

Výraz duchovní doprovázení má ale kladný význam, když pochopíme působení Ducha svatého, který je zřejmě jediný a pravý *duchovní vůdce*. Následujícím termínem je *duchovní doprovázení*, které se více zaměřuje na partnerský vztah mezi oběma frekventanty komunikace. (Nesmíme zapomenout, že tento vztah je tříčlenný, a že důležitou esencí je Bůh sám). Doprovázení spočívá na bázi stanovení určitého cíle a vydání se na cestu. Toto pojetí představuje putování k Bohu. Nejde tedy o to vědět, jak pokročilý je člověk v duchovním životě, ale zda chce jít ještě dál. Mnohdy ti, kteří se pouze otevřeli pro duchovní život, mají větší touhu přiblížit se k Bohu než ti, kteří víru praktikují od narození. Touha po duchovním vedení nespočívá v tom, že si směr k Bohu člověk volí sám, ale ve vzájemném souznění a souhlasu. Časem může dojít k poznání, že „...není dobře člověku samotnému...“ (Gn 2,18). Běžným jevem u člověka je, vybírat si svoji vlastní cestu bez ohledu na to, zda se to shoduje s Božím plánem či ne.

Konstitutivním předmětem duchovního vedení je právě synergie mezi Bohem a člověkem a adekvátní reflexe ze strany vedoucího, kde vedený dostává prostor pro sebeuvědomění.⁶

V neposlední řadě se z alternativních pojmů používá výraz duchovní *otcovství* či *mateřství*. Toto pojmenování je fundamentem a nejvíce vystihuje podstatu, přičemž se klade důraz na autoritu. Může vzbudit pocit závislosti či nedospělosti na straně vedeného. Tento termín je často používán v některých řeholních komunitách což reprezentuje úctu i generační rozdíl. „Nejdůležitější duchovní pravidlo Otců zní: neodsuzovat

6 Srov. HOFÍREK, Pavel. *O duchovním doprovázení* (5.7.2018) [2022-05-12]. <<http://www.pavelhofirek.cz/node/8>>.

a nezarmucovat, nýbrž napravovat a těšit. Úkolem duchovního otce je vycítit, co je pro druhého přiměřené.“⁷

1.3. Duchovní vedení

„Duchovní vedení (doprovázení) je název pro starokřesťanskou a duchovní tradici.“⁸

Pokud bychom se snažili pochopit termín duchovní vedení, mohli bychom to nazvat fenoménem s různými rysy: konkrétními a zároveň nesdělitelnými, vyžadující odbornost i nadání.

I když se v dnešní době upřednostňuje označení duchovní doprovázení, které více vystihuje obsah této pastorační činnosti, má užívání označení duchovní doprovázení své opodstatnění. Slovo duchovní nám napovídá, že předmětem zájmu tohoto druhu pomoci není jednání, ale vnitřní život, srdce, osobní jádro, z něhož vyvěrá dobro i zlo, o němž lidé přemýšlejí a které konají. Poukazuje na něco víc, než je rozum a vedení. Připomíná nám, že zde působí Duch-duch Páně. Doprovázení pak znamená víc, než poskytování rad a řešení problémů.⁹

Abstinující empatie u doprovázejícího by mohla působit destruktivně a vyvolat nedůvěryhodný pocit u svého svěřence. Frapantní podstatou pojmenování duchovního vedení je skutečnost, že velmi zřetelně vymezuje bez hranic rozdílné úlohy, které zaujímá vedoucí a vedený. Vedený člověk se nechává vést doprovázející osobou a řídí se jejími radami.¹⁰

Častokrát člověk tápe v nejistotě a potýká se s životem, protože postrádá solidní záštitu, o kterou by se mohl opřít. To neznamená, že se v duchovním rozhovoru tyto pochybnosti a nestálosti najednou vytratí, ale že se dotyčný může otevřít, podělit se o své myšlenky a vyslechnout mínění někoho jiného, které by mohl následně reflektovat. Vyjadřuje to, že je odhodlán přijmout Boží řízení a naslouchat jeho hlasu. Přítomnost pokory v tomto

7 PLATTIG, Michael. *Doprovázení Božím Duchem: duchovní doprovázení a rozlišování duchů*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, s. 21.

8 Základní linie různých pojetí duchovního doprovázení. In PLATTIG, M. *Doprovázení Božím Duchem*, s. 17–45.

9 BARRY, William A. – CONNOLLY, William J. *Praxe duchovního doprovázení*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009, s. 23.

10 Srov. AUGUSTYN, Józef. *Vedení Bohem: Praxe duchovního vedení*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, s. 20.

rozhodnutí zplnomocňuje osobu praktikující doprovázení, načrtnout trasu nesnadné životní stezky pro tazatele.¹¹

Každý si nese odpovědnost za svou vlastní duchovní cestu, ačkoli úkolem doprovázejícího je, vzít si k srdci obsah rozhovoru. Morální vyspělost a postoj doprovázeného je přijmout dané směrnice vyplývající z vlastního úsudku a vlastního svědomí. Žij, co kážeš, by mělo být zásadním předpokladem duchovního doprovázení.¹²

1.4. Vymezení pojmu duchovního doprovázení

1.4.1. Duchovní doprovázení jako „pomoc“

Slovenský kněz Ivan Gróf se vyjadřuje o duchovním vedení jako o duchovní pomoci, která se poskytuje individuálně tomu, kdo o ní žádá s úmyslem, aby co nejlépe realizoval své poslání, které má od Boha. Také dodává, že slovo pomoc nás upozorňuje na naši slabost, neschopnost anebo nemohoucnost něco vykonat.¹³

Aleš Opatrný vnímá doprovázení jako činnost ve prospěch nemocného, při níž je mu nabízena lidská pomáhající blízkost v míře, která je mu příjemná a ve které je úplně respektován ve své jedinečnosti.¹⁴

Polský jezuita Józef Augustýn píše: „Pod tímto pojmem rozumíme individuální duchovní pomoc, poskytovanou člověku v jeho duchovním růstu.“¹⁵

Anselm Grün popisuje poskytování pomoci tím, že v prvotním mnišství mělo duchovní doprovázení také terapeutický ráz. Vedoucí se rovněž ptali vedeného i na jeho myšlenkové pochody a pocity, aby mu pomohli k následování Boží vůle a být v jednotě s Bohem. Tak by vedení mohli rozpoznat své pravé já, čili své poslání.¹⁶

11 HOFÍREK, Pavel. *O duchovním doprovázení*.

12 Srov. ŠEDIVÝ, Jan (redakčně upraveno). *Co je duchovní doprovázení?* (11.6.2020) [2022-05-23]. <<https://www.vira.cz/otazky/co-je-duchovni-doprovazeni.html>>.

13 Srov. FORGAN, Vladislav I. *O duchovnom vedení*, s. 8.

14 Srov. OPATRŇÝ, Aleš. *Spirituální péče o nemocné a umírající*, s. 127.

15 AUGUSTYN, Józef. *Vedení Bohem: Praxe duchovního vedení*, s. 20.

16 Srov. GRÜN, Anselm. *Doprovázení na duchovní cestě*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2014, s. 49.

Barry a Connolly ho definují jako pomoc, kterou poskytuje jeden křesťan druhému, aby jej upozornil na Boha. On k němu osobně hovoří, aby ho disponoval k odpovědi, upevnil jeho důvěru k Němu a taktéž přijal důsledky tohoto vztahu. V centru duchovního vedení je zkušenost.¹⁷

1.5. Nastínění vývoje duchovní činnosti v Čechách

I u nás najdeme průkopnické postavy péče o nemocné, zejména v oblasti katolické církve. Jmenujme zde světici Anežku Přemyslovnu, dále jediný řeholní řád, založený v naší zemi, a to právě svatou Anežkou českou, což je spirituální řád Křižovníků s červenou hvězdou. Máme také Milosrdné sestry svatého Karla Boromejského (Boromejky), Milosrdné sestry svatého Vincence z Pauly a milosrdné sestry svatého kříže řádu svaté Alžběty.

Starostlivost o nemocné tkví ve dvou důležitých aspektech, a to v sociální oblasti, tedy péče o ty, kteří nejsou sami disponovaní si příslušnou péči obstarat a soteriologická kapitola pokrývající duchovní potřebu člověka a jeho spásu. S pokrokem vědy a medicíny značně narůstala specifikace péče v daných oborech: v odborné zdravotní, sociální i duchovní péči.

Evropě se vyvinul určitý standard, kdy stát zajišťoval zdravotní i sociální péči a církve se věnovala duchovní sféře. Krutý totalitní režim neumožňoval spirituální činnost. Existovala výhradně limitovaná možnost pastorače, což znamenalo, že nemocný si mohl obstarat duchovního jenom ze své náboženské společnosti.¹⁸

Fenomén tabuizované smrti, který vznikl po 2. světové válce, vnímal také smrt jako neúspěch a selhání techniky. I v dnešní době je toto téma zastírané a nežádoucí.¹⁹

V Čechách se nauce o smrti a umírání a jejího významu věnuje Helena Haškovcová. Hovoří o fenoménu lidského zrání, jako i jiní odborníci, kde se zabývá modlitbou, jež

17 Srov. BARRY, William A. – CONNOLLY, William J. *Praxe duchovního doprovázení*, s. 20.

18 Srov. OPATRŇÝ, Aleš. *Spirituální péče o nemocné a umírající*, s. 19.

19 Srov. HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Thanatologie: Nauka o umírání a smrti*. Druhé přepracované vydání. Praha: Galen, 2007, s. 22.

může mít obraz dialogického projevu bolesti člověka a Bohem, který je bez modlitby tichý.²⁰

1.6. Principy a cíl duchovního doprovázení

Primární dispozicí duchovního doprovázení je vlastní duševní stabilita a duchovní podpora v oblasti, kde jej lze správně směřovat a navádět. Podstatným prvkem je setkání s Bohem, vlastní duší nebo jejími hlubinami a výšinami. Sekundární vlohou pro duchovní doprovázení je neposuzovat a percipovat druhého na základě víry.

Ústředním elementem je ušlechtilé jádro, a jeho touha vydat se na cestu k Bohu. To znamená být bez předpojatostí. Lidé, kteří se neznají, se vždy vnímají přes vyobrazení svých tlumených potřeb. Kvůli tomuto hrozícímu skluzu by si měl duchovní průvodce ustavičně tříbit svědomí, aby se na druhé mohl dívat Ježíšovýmá očima. Následující předpoklad průvodce doprovázející druhého je bedlivě naslouchat, neporoučet a nerozhodovat.²¹

Cílem duchovního doprovázení je, aby doprovázející byl v pozici služebníka, ne zachránce anebo učitele. Velkým příkladem v křesťanství je pro nás Matka Tereza z Kalkaty, která své radikální křesťanství nikomu nevnucovala, ale sama jej žila.

Spirituální hodnoty, jejich podpora a komunikace umožňují mnoha lidem smysluplné a někdy i šťastné momenty. I utrpení je určitý proces a podstatnou esencí je hledání smyslu v utrpení a v bolesti. K tomu by měl nemocný dospět a toto aplikovat do každodenního života, čímž by nacházel užitečnost v daném momentě.

1.7. Duchovní vedení ve vybraných křesťanských spiritualitách

Spiritualita je v současnosti jednou z nejdiskutovanějších disciplín. Podle Hanan A. Alexander rozlišujeme spiritualitu subjektivní, kolektivní (intersubjektivní) a objektivní. Úkolem subjektivní spirituality je zušlechtnění intrapsychické složky jedince směřující k souladu a duševnímu klidu. Kolektivní spiritualita míří k soudržnosti a vytváří specifické společenství. Dále objektivní spiritualita se zaměřuje na transcendentní jevy,

²⁰ Srov. tamtéž, s. 171.

²¹ Srov. GRÜN, Anselm. *Doprovázení na duchovní cestě*, s. 50–51.

které jsou lidskou myslí neuchopitelné. V neposlední řadě následuje objektivní spiritualita, jejíž činností je výklad a stylizace náboženských textů a symbolů.²²

V průběhu století se i v církvi formovaly rozličné směry a školy spirituality. Navzdory rozmanitosti mají všechny školy společné základní prvky. Počínajíc kolektivním základem, který reprezentuje milost a ctnost, je dalším záměrem vést duši, aby už tady na zemi prožívala sjednocení s Bohem. Stanoveným prostředkem je následování Krista, jehož cílem je svléct starého a obléct nového člověka.²³

22 Srov. FISCHER, Ondřej a René MILFAIT. *Etika pro sociální práci*. Praha: Jabok, 2008, s. 40.

23 Srov. GAZZERA, A. – LEONELLI, A. *V jeho šlapajach: Náčrt pokoncilovej asketiky a mystiky*. Rím: Slovenský ústav Cyrila a Metoda, 1989, s. 447.

2. Duchovní doprovázení v řeholních spiritualitách

2.1. Původ duchovního vedení v mnišství

„Staří mniši vycházejí z toho, že kráčet po duchovní cestě v Duchu svatém a s pomocí Božího milosrdenství může každý.“²⁴ Duchovním vůdcem je sám Bůh.

Vztah mezi učitelem a žákem nabýval ve 4. století v mnišství charakteru sentence od kantora, což mělo eminentní dopad a vliv na učence. Následně se krystalizoval do podoby vedení, kde ti s bohatšími zkušenostmi doprovázeli ty, kteří nebyli až tak zběhlí.²⁵ Duchovní vedení se tak rozšířilo, dokonce se stalo povinností. Každý mladý mnich měl duchovního otce, kterému se svěřoval se svými myšlenkami, pocity a prožíváním. Je třeba si uvědomit, že mniši nehovořili o duchovním vedení ale o duchovním otcovství, jehož základem je Boží otcovství, kde Bůh je otcem a kde Kristus přijal kvůli člověku jeho otcovství.²⁶ Všechny tradiční školy duchovního doprovázení a naprostá většina autorů vždy zdůrazňují, že vlastním činitelem procesu duchovního doprovázení je Bůh sám.²⁷ Než se někdo stal duchovním otcem, musel nejdříve přestat řadu vlastních bojů, prožitých ve víceletém ústraní, aby dosáhl čistoty srdce.²⁸ Na počátku vzniku mnišských komunit přebýval novic se svým duchovním otcem v jedné cele a bylo to vzájemné soužití a sdílení, kde měl novic možnost se edukovat od svého duchovního vůdce, čelit různým životním situacím pod jeho dohledem a svěřovat se se svými duchovními pohnutkami. „V počátcích organizovaného mnišského života byl opat nejen kanonickým představeným všech mnichů, ale zároveň i jejich duchovním vůdcem a zpovědníkem.“²⁹

U řeholníků se pod patronátem duchovního vedení tříbí formace vnímání spirituality, duchovního povolání, dispozice k podřízenosti neboli poslušnosti zachovávaní řádu. Působí tak preventivně proti úpadku do nekontrolované rutiny, což chrání nového

24 PLATTIG, Michael. *Doprovázení Božím Duchem*, s.19.

25 Srov. SZENTMÁRTONI, Mihály. *Úvod do pastorálnej teológie*. Trnava: Dobrá kniha, 1999, s. 91.

26 Srov. GRŮN, Anselm. *Duchovné vedenie u Otcov púšte*. Bratislava: Serafín, 2004, s. 9–10.

27 Srov. tamtéž, s. 29.

28 Srov. tamtéž, s. 25.

29 MERTON, Thomas. *Duchovní vedení a rozjímání*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997, s.16.

kandidáta před těmito nesváry. „Štěstí v řeholním životě skutečně závisí na moudrém vedení, zvláště v období formace.“³⁰

2.2. Benediktinská spiritualita

Benediktinská spiritualita je spojena se jménem Benedikt z Nursie, který je jejím zakladatelem a má své počátky v 6. století, přičemž přímo navazuje na tradici Otců pouště. Pojímal společenství jako rodinu, kde řeholníci žili jako bratři. Jejich společný život se zakládal na cvičení lásky, poslušnosti a trpělivosti. Jejich hlavním cílem bylo vést duši k Bohu pravidlem „uteč a mlč“. *Uteč* (ze světa), aby si hledal Boha, *mlč*, aby si ho slyšel.

„Jak vyplývá například z řehole svatého Benedikta, zprvu nebyl vztah důvěry mezi vedeným a vedoucím pro zahájení vedení nezbytný, ale rozhodující byla ochota věřit, že slovy spolubratra ke mně promlouvá Ježíš Kristus.“³¹

U Benediktinů platí, že opat, ten, kterého si zvolilo celé společenství, si s sebou nese i následovní povinnosti neboli kompetence. Opat si musí být vědom toho, co všechno obnáší jeho postavení a jaké možné úklady se mohou naskytnout v souvislosti s různými druhy osobností, vyžadujících individuální přístup. Pod tímto přístupem je duchovní vedení zastřešováno.³²

Ideálem členů řádu byla snaha o pokoj. Kromě toho se měli mniši kát ze svých hříchů a ve volném čase mezi modlitbami měli pracovat, aby si mysl odpočala a mnich se fyzicky uvolnil.³³

2.3. Františkánská spiritualita

Ve 13. století v Itálii, se začala formovat františkánská spiritualita, která je kontemplativně aktivní a silně kristocentrická. Na prvním místě byla Boží milost. Bůh

30 Tamtéž, s.14.

31 GRŮN Anselm – RUPPERT Fidelis. *Vidět v druhém Krista*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, s. 17.

32 Srov. PLATTIG, Michael. *Doprovázení Božím Duchem*, s. 72–73.

33 Srov. GAZZERA, A. – LEONELLI, A. *V jeho šlapajach*, s. 450–454.

byl ten, kdo měl iniciativu od počátku až do konce duchovní cesty. Kromě chudoby, pokory, a jednoduchosti ve františkánské spiritualitě měla ústřední místo dokonalá radost, která vyvěrala z přesvědčení, že Bůh každého miluje a oni milují Jeho. Za inspirátora nové formy řeholního života lze pokládat právě Františka, vlastním jménem Giovanni Bernardone (1182–1226).³⁴

Františkův život se líčí jako jeden velkolepý zpěv lásky, vyznačuje se jedinečnou dětskou percepcí, evangelijní znalostí a moudrostí. Jeho láska vedla k mystickému sjednocení s Kristem a jeho život a skutky přiváděli ostatní lidi k úžasu. Velice oslovující a výstižný je následující příběh z jeho života, kde je zcela markantně vystižena jeho podstata a jeho bytí. Tímto zastřeným a zároveň všestranným působením Františka si mnohdy člověk zaslepený a uzavřený do sebe nepovšimnul rozmanitosti jeho konání, nejen jako utěšitel nemocných a chudých tělem, ale i duší.

Jednou v sobotu navštívil mladý kněz svatého Františka, s prosbou o radu a pomoc pro své nedělní kázání. František souhlasil a navrhl mu, aby se šli spolu na chvíli projít. Jak tak procházeli uličkami Assisi, tu se František zastavil, aby almužnou obdaroval rodinu, která zápasila o přežití, protože její týdenní příjem byl zpravidla tentam ještě dřív, než se ho dočkala. Pak šel utěšit muže, jenž strádal v cele osamění, do níž ho uzavřela smrt jeho manželky. Poté si pohovořil s dvojicí, jejíž manželství se rozpadalo, a ještě s jakýmsi člověkem, který se právě dozvěděl, že trpí nevléčitelnou chorobou. A tak to šlo pořád dál a dál, dokud se nevrátili do kláštera, kde se František se svým návštěvníkem rozloučil. „Ale Františku“, zvolal ten kněz, „s tím kázáním jsi mi přece vůbec nepomohl!“ „Jak to že ne?“ odušil světec. „Právě jsem je přednesl za tebe.“³⁵

2.4. Dominikánská spiritualita

Paralelně s františkánskou školou se rozvíjela dominikánská spiritualita, která je postavena na harmonii mezi rozumem a vírou. Rozum, na rozdíl od františkánské školy, ve které dominuje vůle, měl v dominikánské spiritualitě popřední místo. Sv. Dominik (1170–1221), zakladatel řehole, nahradil fyzickou práci Benediktínů neustálým studiem Božích pravd. Dominikánská spiritualita charakterizuje racionální úměrnost

34 Srov. tamtéž, s. 450–454.

35 FEEHAN, James A. (redakčně upraveno). *Kázání svatého Františka* [2022-06-01]. <<https://www.pastorace.cz/tematicke-texty/kazani-svateho-frantiska>>.

a optimizmus. Její zakladatel chtěl, aby řád, který založil, byl řádem kazatelů misionářů, kteří bojovali proti tehdejšímu šířícím se bludům různých sekt.³⁶

Nežijeme sami pro sebe. Naše studium usiluje o to, abychom byli užiteční bližnímu. Naše modlitba nás přivádí k rozjímání, co dáme druhým. Naše sv. přijímání nás přivádí k prožívání toho, co chceme budovat s církví a se světem. Spása světa zakládá náš jediný důvod bytí. ‚Co se stane s hříšníky?‘ volal sv. Dominik. Celý náš život se orientuje k druhým, aby se jim přineslo Slovo, které zachraňuje. Na světě je mnoho těch, jež žijí daleko od pramene, aniž si uvědomují svou žízeň. Jiní chápou, že jejich život potřebuje živou vodu, a vyžadují ji. Dominikán chce jít k nim všem, a to až do palebné linie, do nejprudšího boje.³⁷

2.5. Karmelitánská spiritualita

Další středověkou duchovní školou je karmelitánská spiritualita, která se vyznačovala kontemplativností. Její program *Žít v Boží přítomnosti*, spočíval v nekonečném rozjímání nad svatým písmem. Tato spiritualita nebyla pouze mystickou, ale v první řadě i asketickou, protože umrtvováním se měli řeholníci dostat ke kontemplaci.³⁸ Po Tridentském koncilu byl karmelitánský řád zreformován Janem od Kříže a Terezií z Avily. Oba ve svých dílech oceňují duchovní vedení jako nevyhnutelnost na cestě spásy.

Svatá Terezie, učitelka církve, byla sama tou, která se nechávala vést. Ona, která založila několik desítek klášterů a k níž chodilo pro radu spousty lidí, měla sama okolo sebe duchovní osoby, které jí na její cestě pomáhaly. Mezi její nejvýznamnější díla však patří její vlastnoruční životopis, či *Knihla života*, který napsala na požádání svého zpovědníka a který nám jasně otevírá Tereziiny nejvnitřnější myšlenky a etapy jejího života. Ve všech jejích dílech se můžeme dočíst o jejím přístupu k duchovním vůdcům, duchovnímu vedení obecně i o jejích radách svým spolusestrám ohledně téhož tématu. Duchovní vůdcové byli pro Terezii velmi podstatní. Regulérně se s nimi sdílela, probírala

36 Srov. GAZZERA, A. – LEONELLI, A. *V jeho šlapajach*, s. 461–464.

37 GAGNON OP, P. Denis. *Dominikánská spiritualita* [2022-04-29].
<<https://rafangel.tripod.com/SPIRIT.HTM>>.

38 Srov. GAZZERA, A. – LEONELLI, A. *V jeho šlapajach*, s. 465–470.

svůj duchovní život a radila se, a proto byla přesvědčená o potřebnosti projednání této záležitosti s druhou osobou.

„Samotná duše bez učitele, ač ctnostná, je jako osamocený řehavý uhel: spíše vychladne, než se rozhoří.“ (sv. Jan od Kříže)³⁹

2.6. Ignaciánská spiritualita

Velkým odborníkem v oblasti duchovního vedení byl v 16. století sv. Ignác z Loyoly, zakladatel Tovaryšstva Ježíšova čili jezuitů. Je autorem velkého díla *Duchovní cvičení*, které nic neztratilo ze své moudrosti a dodnes z jeho bohatství čerpají mnozí současní autoři zabývající se duchovním životem a duchovním vedením. V období Tridentského koncilu (1545–1563) se rozvinula tzv. Ignaciánská spiritualita, která spočívala v sebeovládání.⁴⁰

Ignaciánská spiritualita je známá tím, že se orientuje na tzv. *pravidla pro rozlišování duchů*, které jsou obsažena v duchovních cvičeních. Úkolem je, navést dotyčného k zamyšlení se nad svými pocity, myšlenky, touhy, zvyky, aby identifikoval, co je v jeho životě utilitární a co destruktivní. Rozlišování duchů působí jako měřítko ve vágní situaci, v níž lze zakoušet Boží vůli.⁴¹

Výchozí orientace jeho spirituality je určovat snahu o intenzivnější službu Bohu, našemu Pánu, a užitek duší. Tato orientace Ignáce a jezuitů obecně, jakož i církevní a politický vliv řádu, zejména v oblasti katecheze a vzdělávání, učinily ignaciánský model duchovního doprovázení středovým až dodnes.⁴²

39 *Výroky o světle a lásce: Přepis andújarského rukopisu*. [2022-05-23]. <<https://buh-jelaska.webnode.cz/sv-jan-od-krize/vyroky-o-svetle-a-lasce/>>.

40 Srov. GAZZERA, A. – LEONELLI, A. *V jeho šlapajach*, s. 472–480.

41 Srov. BEINERT, Wolfgang. *Malé dějiny křesťanského myšlení*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2012, s. 266.

42 Srov. PLATTIG, Michael. *Doprovázení Božím Duchem*, s. 41.

2.7. Salesiánská spiritualita

Svatý František Saleský přinesl do duchovního života 16.–17. století revoluční změnu, když ve svých dílech napsal kromě jiného, že je bludem, když někdo tvrdí, že nábožnost nemá místo mezi lidmi žijícími v tomto světě.

Očišťování duše může a musí skončit teprve, až skončí náš život. Nijak se tedy se svými nedokonalostmi neznepokojujme, vždyť naše dokonalost spočívá v tom, že proti nim bojujeme. A bojovat proti nim nemůžeme, pokud je nevidíme; také přemoci je nemůžeme, jestliže se s nimi neutkáme. Naše vítězství není v tom, žádné nedokonalosti nepociťovat, nýbrž v tom, že se jim nepoddáme... Je třeba, abychom v tomto duchovním boji byli občas zraněni, a tak se cvičili v pokoře; avšak pokud jsme neztratili život nebo odvahu, nejsme nikdy poraženi. (sv. František Saleský)⁴³

František dokázal mluvit *od srdce k srdci*. Když kázal nebo duchovně vedl, dokázal zachytit srdce jak vlivných a elitních francouzských lidí, tak také srdce nevzdělaných či obyčejných lidí. Jeho styl komunikace *od srdce k srdci* zasáhl jeho současníky a dával zvláštní kvalitu jeho osobnosti. Františkovo duchovní doprovázení mnoha lidí, kteří hledali jeho rady, bylo také motivováno idealistickými principy o zbožnosti.⁴⁴

V 19. století byl význačným následníkem italský světec, římskokatolický kněz a excelentní vychovávateľ, také známý pod jménem Don Bosco. Byl nazýván *otcem a učitelem* mládeže, papežem Janem Pavlem II., pro svůj život, jež věnoval té nejubožejší a nejnuznější mládeži, kdy se jí snažil ukázat boží lásku. Říkával: „Vychovatelé musí být stále se svými chlapci: rozmlouvat s nimi, radit jim, laskavě je napomínat, aby jimi byl chápán jako dobrodinec a přítel, který pomáhá k lepšímu a chrání je před nepříjemnostmi.“ Jeho přístup byl postaven na třech pilířích: *rozum, náboženství a laskavost*. Další z jeho blahosklonných výroků byl:

43 Srov. GAZZERA, A. – LEONELLI, A. *V jeho šlapajach*, s. 482.

44 To, co si František představoval pod pojmem zbožnost, vyjádřil v knize *Úvod do zbožného života*: „Ach, Filoteo, chceš-li se oddat zbožnému životu, musíš nejen opustit hřích, nýbrž také si úplně očistit srdce ode všech hříšných náklonností, protože kromě nebezpečí opětného upadnutí do hříchu by tyto mrzké sklony neustále vysilovaly tvého ducha a zatěžovaly by jej tak, že by nemohl konat dobré skutky hbitě, pilně a často – což je pravá podstata zbožnosti.“ SALESKÝ, František. *Úvod do zbožného života*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2003, s. 26.

"I ten největší nezbeda má v sobě něco dobrého a krásného. Je třeba to objevit a rozvíjet. Mladý člověk musí cítit, že je milován. Potom svého duchovního vůdce také miluje, obdivuje a poslouchá. Láska se nerozčiluje a zapomíná, když jí někdo ublíží."⁴⁵

Sám Don Bosco začínal pociťovat potřebu a nevyhnutelnost duchovního doprovázení. Toto vnímání rozhodně ovlivnil významný člověk, který dohlížel na duchovní život Jana Boska. Byl to starý, velice dobrý kněz ze sousední vesnice don Calosso, který ho vyučoval a pomáhal jeho duchovnímu rozvoji. Don Bosko na něho vzpomíná jako na duchovního vůdce. „Poprvé jsem pocítil jistotu, že mám stálého vůdce a přítele své duše.”⁴⁶

45 CHLUMSKÝ, Jan. *Světcí k nám hovoří...* [2022-04-12.]. <<http://www.catholica.cz/?id=403>>.

46 Tamtéž.

3. Duchovní doprovázení v církevních dokumentech

3.1. Papežské dokumenty a magistérium

V druhém vatikánském koncilu se potvrzuje důležitost a cena duchovního doprovázení a návaznosti na tradiční učení. V malých a velkých seminářích se žádá, aby byla zajištěna služba duchovního doprovázení pro ty, kteří se připravují pro kněžství. (OT 3 a 8) Prohlašuje také, že kandidáti na kněžství mají být poučováni o umění vést duše. (OT 19)

V apoštolské adhortaci Jana Pavla II. o zasvěceném životě a jeho poslání v církvi a ve světě se jako vhodný prostředek pro podporu zasvěceného povolání nabízí duchovní doprovázení.⁴⁷ Má přispět k přátelství s Bohem a rozvíjet osobní odpověď lásky vůči Pánu, aby se povolání staly opravdovými učedníky Krista.⁴⁸ Ty, kdo se stali učedníky a dali se na cestu svatosti, má zvláště v období formace nebo jiných významných životních okamžicích doprovázet duchovní průvodce.⁴⁹ Kněz má službu Božímu slovu, službu vysluhování svátostí – zvláště Eucharistie a službu vedení Božího lidu.⁵⁰ Kněz se tak představuje jako průvodce a vychovatel Božího lidu. To znamená, že kněžím, jako vychovatelům ve víře, se přísluší, osobně nebo prostřednictvím jiných se postarat o to, aby v Duchu svatém vedli jednotlivé věřící k upřímné a účinné lásce, kterou nás Kristus vysvobodil, a tedy aby si každý uvědomil ve světle evangelia své vlastní povolání.⁵¹

Katechismus katolické církve zmiňuje duchovní vedení jako jeden z prostředků napomáhající v modlitbě. „Pomoc v modlitbě poskytují v Církvi: ti, kteří mají účast na svátostném kněžství, osoby zasvěcené Bohu, katecheze, modlitební skupiny, duchovní vedení.“⁵²

47 Srov. JAN PAVEL II. *Vita Consecrata: O zasvěceném životě a jeho poslání v církvi a ve světě.* (Posynodální apoštolská adhortace). Praha: Zvon, 1996, s. 103.

48 Srov. tamtéž, č. 64, s. 79.

49 Srov. tamtéž, č. 95, s. 117.

50 Srov. PO, č. 4–6.

51 Srov. PO, č. 6.

52 KKC 2695

3.2. Pastorální konstituce *Gaudium et spes* (1965)

Pastorální konstituce II. Vatikánského koncilu je mimo jiné i významným, antropologickým dokumentem magisteria církve posledního půl století. Promlouvá nejen k těm, kdo vzývají Kristovo jméno, ale oslovuje celý svět. Vyjadřuje se k spleťtým a vágním problémům lidstva, nabízí explikaci a zároveň i instruktáž, jak čelit svízelným až tragickým stavům, v kterých člověk častokrát ztrácí naději. Zabývá se otázkou služby člověku, místa a úkolu člověka ve světě, smyslu snažení jednotlivce i společnosti a posledního cíle věcí a člověka. Středem interpretace je člověk, a to člověk ve své ucelenosti a kompletnosti, myslí i vůlí, s tělem i duší, srdcem i svědomím. Účelem církve je pokračovat v díle Krista pod vedením Ducha utěšitele.⁵³

Častým předmětem je smysl existence člověka, jeho pozemský a příští život a jejich vzájemná relace. Proto je nutné znát a pojímat svět ve kterém žijeme, jeho žádosti, očekávání i jeho útrapy. Tato etapa dějin, kterou člověčenstvo prochází je silně progresivní, která způsobuje četné transformace, avšak je podnícena lidskou snahou a její důvtipem. To vplývá zpětně na člověka a ovlivňuje jeho celkový postoj k životu: jeho názory, náklonnosti, myšlení a následné chování jak k věcem, tak i k lidem. Konzistentním důrazem kladeným na materiálně se vymyká z dohledu duchovní oblast, která je v poměrné dysbalanci což způsobuje neuvědomování a neudržování si stálých hodnot a schopnost působit v harmonii s dalšími vynálezy.⁵⁴

V současné době svět trápí rozkolísanost a nestabilita, která pramení z lidského srdce, ve kterém se odehrávají boje a člověk sám se sebou zápasí. To zároveň jedince podněcuje k různým otázkám: Co je člověk? Jakým způsobem může člověk zvelebit svět? Jaký je význam má bolest? Proč je ve světě zlo a člověk musí umřít? Co následuje po pozemském životě?⁵⁵

Boží lid semknutý ve víře, je veden Duchem Páně naplňujícím univerzum, se snaží rozlišovat v dějích, nutnostech a tužbách, na nichž se podílí spolu s ostatními lidmi naší

53 Srov. GS, č. 3.

54 Srov. tamtéž, č. 4.

55 Srov. tamtéž, č. 10.

doby, skutečné stopy Boží přítomnosti nebo Božího záměru. Víra totiž objasňuje všecko novým světlem a zjevuje Boží plán týkající se celkového poslání člověka.⁵⁶

Bůh však nestvořil člověka osamocené od počátku, „jako muže a ženu je stvořil“ (Gn 1,27). Spojením dvou lidí vzniká první forma pospolitosti. Člověk je totiž ve vnitřku své podstaty bytost společenská a bez vztahu k ostatním nemůže žít ani rozvíjet své nadání.⁵⁷ Podstatnými komponenty člověka je celistvost duše a těla.⁵⁸

Lidská mysl se nezabývá jenom otázkou utrpení a bolesti ale zejména následným trvalým zaniknutím. Zrnko věčnosti, hluboce zasazeno v duši člověka, jež nelze převést na pouhou materii, se bouří proti smrti. Všechny technické vymoženosti, byť sebeužitečnější, nedovede utišit úzkost člověka: prolongovaná biologická dlouhověkost nemůže uspokojit dychtivost po dalším žití, která neporušitelně vězí v jeho srdci. Bůh totiž člověka povolal a volá, aby se k němu přimknul celou svou přirozeností. Tohoto vítězství dosáhl Kristus, když svou smrtí vysvobodil člověka od smrti a znovu vstal k životu. (Srov. 1 Kor 15,56–57). Dobře opodstatněná víra tedy poskytuje člověku odpověď na jeho úzkost a nejistotu z toho, co ho v budoucnosti čeká; zároveň mu uděluje možnost být v Kristu ve spojení s drahými bratry, kteří nás předešli do věčnosti, a dává mu naději, že u Boha dosáhli dokonalého života.⁵⁹

Cesta, kterou koncilní otcové vykročili k jednotlivým tématům a jak je uchopili, byla v tehdejší době velice extrovní. Nepojednává jenom o bázi přirozeného zákona, ale vytváří jakousi spojnici mezi věřícími a nevěřícími a stimuluje člověka, jak v těžkých momentech života a smrti nalézt smysl a nechat se vést duchem.

56 Srov. tamtéž, č.11.

57 Srov. tamtéž, č.12.

58 Srov. tamtéž, č.14.

59 Srov. tamtéž, č.18.

3.3. Apoštolský list o křesťanském smyslu lidského utrpení *Salvifici doloris* (1984)

V tomto apoštolském listě od Jana Pavla II, se pojednává o křesťanském významu lidského utrpení, které je součástí světského bytí člověka a je jejím přirozeným rysem. Může se vyskytnout v různé formě a stupni, ale není možné se mu úplně vyhnout.⁶⁰

Člověk je ovlivněn soužením způsobeným zlem, které je jakousi absencí či zkrácením dobra. Trpí tím, že nesdílí něco ušlechtilého, čemu je nějakým způsobem vzdálený nebo zbavený.

Církev se musí především snažit vyjít vstříc člověku zatíženému strádáním, protože tímto gestem se člověk skutečně stává ‚cestou církve‘, která je ze všech cest nejznačnější.⁶¹ Lidé se neustále ptají po smyslu utrpení a v hledání odpovědi se dotazují i Boha a Krista. Kristova odezva na bolest a trápení v životě tkví ve vlastním utrpení na kříži což mnohokrát vyžaduje delší období, aby se s tím člověk mohl vnitřně ztotožnit.⁶² Kristova odpověď je totiž víc než abstraktní vysvětlení smyslu bolesti. Je povoláním k účasti na díle vykoupení světa, které se dokonává právě Kristovým křížem. Bere-li člověk na sebe svůj kříž a spojí se duchovně s křížem Kristovým, odhaluje se mu spásný význam utrpení, který tím proniká od Krista k člověku do té míry, že se může stát odpovědí. Tehdy nachází člověk ve svém trápení vnitřní pokoj a duchovní radost.⁶³ Církev vnímá veškeré strádající bratry a sestry jako různé šířitele své nadlidské síly. A proto všem podílejícím se na Krytovém útrpní jsou zahrnutí jedinečnou účastí na nekonečném pokladu vykoupení světa a mohou jej sdílet s ostatními. Čím více se člověk v moderním světě vystavuje působivosti hříchu a čím více je svázán deliktům, tím početnější je důležitost lidského utrpení.⁶⁴

60 Srov. JAN PAVEL II. *Salvifici doloris: O křesťanském smyslu lidského utrpení. (Apoštolský list Jana Pavla II. z 11. února 1984.)* Praha: Zvon, 1995, č. 2; č. 4.

61 Tamtéž, č. 3.

62 Srov. tamtéž, č. 26.

63 Srov. tamtéž.

64 Srov. tamtéž, č. 27.

Hlava církve nás nabádá se ztotožnit s podobenstvím o milosrdném Samařanu, který poskytuje svou nezištnou lásku, ušlechtilost srdce a soucit cizímu člověku ležícímu na pokraji cesty v prachu a bolesti. (Srov. LK 10,33–35)

4. Umění vžít se do situace nemocného

Člověk, jedinec, tvor neboli osoba, je vnímán z různých uhlů pohledů, kterého součástí jsou i rozličné potřeby příslušící k jeho bytí. Apriorním fragmentem je to, že, osoba je vztahová bytost, což potvrzuje fakt společenské nutnosti, jako i politické a ekonomické.

Jádrem jsou bio-psycho-sociální a také i spirituální potřeby které nelze navzájem vylučovat a všechny úzce hluboce souvisí. Spirituální složka evokuje i u nevěřícího člověka zamýšlet se nad transcendentností a jevy, lidskou myslí neuchopitelné a posouvá ho k zamyšlení, obrátit se k něčemu co dává smysl a má větší hodnotu než on sám.⁶⁵

Tento aspekt si člověk intenzivněji uvědomuje hlavně v životních nesnázích a nemoci. Dokud to člověk sám nezažije, možná si ani dost dobře neuvědomí, co všechno nemocný ztrácí. Může to být jméno, postavení, životní jistota, soukromí, stud, životní rytmus, práce, stravovací zvyklosti, volnost pohybu, možnost aktivity atd. K tomu všemu přibyla bolest, slabost, obavy, nepříjemná vyšetření a možná i nepříjemní spolupacienti i mnoho dalšího, převážně nepříjemného. Proto má nemocný právo reagovat na novou situaci i agresí, úzkostí, zmateností, poruchami chování apod. Nepřípravené okolí obvykle reaguje na takové projevy pacienta negativně, což jeho agresivitu stupňuje. Tím vzniká bludný kruh, který nikomu neprospívá. Zato dobře připravené okolí zvládne vzniklou situaci mnohem lépe a může být nemocnému obrovskou oporou a pomocí.

Na základě citované definice zdraví lze odvodit čtyři okruhy potřeb těžce nemocného: *biologické, psychologické, sociální a spirituální*.⁶⁶

4.1. Potřeby biologické

Sem patří všechno, co potřebuje nemocné tělo. Potřebuje přijímat potravu, někdy i zvláštním způsobem upravenou. Pak se potřebuje co možná nejpřirozenějším způsobem, pokud možno bez cévek či klystýru zbavit produktů vlastního metabolismu. Někdy je potřeba zbavit se celého nemocného orgánu následnou léčbou, jako je chemoterapie, ozařování apod.

65 Srov. FISCHER, Ondřej – MILFAIT, René. *Etika pro sociální práci*, s. 141.

66 Srov. SVATOŠOVÁ, Marie. *Hospice a umění doprovázet*. 6., dopl. vyd., (V KNA 1.). Kostelní Vydří: APHPP, 2008, s. 20.

4.2. Potřeby psychologické

Potřeby psychologické zahrnuje respektování lidské důstojnosti, a to naprosto nezávisle na stavu tělesné schránky. Člověk je jedinečnou bytostí se svým vlastním a neopakovatelným posláním. A jako takového je nutno ho chápat a respektovat vždy, tím spíše v období, když svůj úkol završuje. Na těchto zásadách je založeno celosvětové hnutí, které se rozvíjí i u nás.

Nemocný potřebuje se svým okolím komunikovat a my často zapomínáme, že více než slova, mluví naše mimika, pohyby, gesta, postoj, naše oči i naše oblečení. Říkáme tomu mimoslovní komunikace. Každý potřebuje pocit bezpečí. I proto je důležité nikdy nemocnému nelhat. Další zásadou je říkat nemocnému tolik, kolik chce slyšet. Velice důležitá je komunikace v agonii, což si jen málo lidí uvědomuje.

4.3. Potřeby sociální

Člověk je tvor společenský, a tak jako izolovaně nežije, ani izolovaně nestůně a neumírá. Nemocný většinou stojí o návštěvy a potřebuje je. Měl by mít právo si návštěvy sám usměrňovat a my bychom ho měli v tom plně respektovat. Nejsilnější vazby jsou obvykle s rodinou anebo s přáteli.

4.4. Potřeby spirituální

Až do nedávné doby byly spirituální potřeby pacienta více méně tabuizované téma. Není divu, že se mnoho lidí včetně zdravotníků domnívá, že jde o uspokojování potřeb věřících. Věřící obvykle ví, co má dělat a obvykle se podle toho umí zařídit. Těžší je to s lidmi, kteří ve víře nežijí. Právě v průběhu vážné nemoci se začínají zabývat životně důležitými otázkami po smyslu života, vlastního života.

Každý člověk v takové situaci potřebuje vědět, že mu bylo odpuštěno, a má potřebu i sám odpouštět. Je potřebné vědět, že život měl a že do poslední chvíle má smysl. Nenaplněnost této potřeby smysluplnosti se rovná skutečnému stavu duchovní nouze. Člověk tím trpí, a to tak, že si někdy i zoufá. Je potřeba ukázat, že se v každé situaci dá žít smysluplně.

4.4.1. Spirituální bolest

Na základě, čeho vzniká spirituální bolest? Může to být neustálá a zdrcující potřeba péče, úcty a lásky, vnímání lsti, křivdy, zneužívání a zanedbávání nebo vlastního pochybení a nezpůsobilosti. Psychická bolest se může projevit i externě, a to indolencí či rezignací. Duševní strádání se může projevit jako různé fyzické problémy, které nemají objektivní vysvětlení. Jindy nám to může připomenout nálada pacienta, modifikace hlasu, gest, zarmoucený pohled, slzy.

Pokud jde o fyzickou bolest, můžeme zažít celou řadu trápení, až do té míry, že jsou nesnesitelné, a přivádějí člověka do stavu beznaděje. Křesťan se může v tom momentě ztotožnit s trpícím Ježíšem na kříži, který zvolal: „Bože můj, Bože můj, proč jsi mě opustil?“ (Mt 27,46)⁶⁷

⁶⁷ Srov. SVATOŠOVÁ, Marie. *Víme si rady s duchovními potřebami nemocných?*. Praha: Grada, 2012, s. 55–57.

5. Aspekty vztahu mezi duchovním doprovázejícím a doprovázeným

5.1. Jak se stát duchovním doprovázejícím

„Zaměření na vlastnosti doprovázejících a na vztah mezi nimi a doprovázenými vyžaduje, abychom si vypůjčili přirovnání z oblasti psychiatrie a psychologie.“⁶⁸

Je zjevné, že duchovní doprovázení, které si jako své pole působnosti vytyčuje usnadnění osobního setkávání se s Bohem, pracuje s ústředním tématem křesťanského života. Nejčastěji jsou to duchovní představitelé, kteří lidi osloví kvůli duchovnímu vedení. Svěcení však není podmínkou a není ani dostačující.

Primární jednotkou, kterou doprovázející vnášejí do vztahu s doprovázeným, je interakce v křesťanském společenství a účast na víře. Doprovázející s vědomím křesťanského společenství více rozumějí vztahu společenství s Pánem. Jejich autorita pramení z účasti na životě a z víry křesťanského společenství, i jak prožívá svůj dialog s Pánem. Základem důvěry u duchovního doprovázejícího je jeho členství ve společenství víry. Doprovázený dává důvěru bratrovi nebo sestře, aby mu pomohl růst v jeho vztahu s Pánem. Duchovní doprovázející musí mít také hlubokou víru v Boží touhu a schopnost komunikovat nejen se společenstvím ale i s jednotlivci.

Má-li tato víra být dostatečně pevná, aby je při jejich práci podržela, musí vycházet z osobní zkušenosti, která předpokládá, že neexistuje člověk, s nímž by Bůh netoužil komunikovat. Duchovní doprovázející zakusili, že k nim Bůh promlouval o jejich celém bytí, a tato zkušenost tvoří základ jejich úvah o všem ostatním. Toto přesvědčení, založené na zkušenosti vyvolává u doprovázejících kontemplativní postoj, který je otevřený a touží objevit Boží způsob jednání s lidmi.

Kontemplativní postoj doprovázejícího vede také k víře, že v druhých světlo překonává temnotu. Díky tomu mají tichou důvěru v to, že Bůh se zachová podobně i k ostatním. Tento postoj není bezbřehým optimismem. Ti, kteří na vlastní kůži zažili,

68 BARRY, William A. – CONNOLLY, William J. *Praxe duchovního doprovázení*, s. 139–143.

že taková temnota nemůže pohltnout světlo (Jan 1,5), a tam, kde se rozmnožil hřích, tam se v míře ještě daleko štědrější ukázala milost. (Řím 5,20)⁶⁹

5.2. Rozhovor

Jednou z nejdůležitějších záležitostí, kterou můžeme nemocnému člověku poskytnout je kvalitní rozhovor. Působí jako balzám na duši. Kritická životní fáze člověka má nejen velký vliv, a proto i přístup a samotný rozhovor musí zaujat specifické místo či metodu. Nemoc častokrát vede člověka do propasti nedůvěry, strachu, nechuti a obav, což si duchovní vedoucí musí uvědomit a vzít v potaz, že každý člověk je ve své podstatě unikát. Neexistuje přesná šablona, která by byla exaktní pro duchovní rozhovor, ale je stanovená základní osnova, která by měla navádět ke konstruktivnímu dialogu. Atmosféra setkání by měla evokovat pocit bezpečí, blízkosti, důvěry a familiárnosti, vzbuzující vztah otec–syn. Rozhovor by měl plynout velice přirozeně a nenuceně se zaměřením na náš nadpřirozený život a uvědomení si našeho povolání, a to pod vanutím Ducha svatého.

Rozhovor je pro lásku k bližnímu důležitý jako krev pro tělo. Když krev přestává proudit, organismus umírá. Když odumírá rozhovor, umírá láska a na její místo nastupuje zášť a vztahovačnost. Rozhovor však může odumřelý vztah obnovit. Otevřený rozhovor ten zázrak dokáže–může probudit k životu nový lidský vztah a znovu vzkřísit toho, který už byl mrtvý.⁷⁰

O čem by měla být řeč mezi duchovním a doprovázeným? O všem, co ovlivňuje naše transcendentní bytí a realizaci našeho povolání. Mezi orientační body patří zdravotní stav, existenční zajištění, kontakty, zaměstnání a povolání.⁷¹ Počáteční rozhovor pozůstává z několika etap: Doprovázející osloví nemocného a poskytne mu k dispozici svoji podporu. Vysvětlí, že doprovázení bude probíhat v povaze rozhovoru. Jestliže nemocný projeví náklonnost, vzájemně se uzavírá duchovní dohoda, po které následuje interpretace a přiblížení charakteru rozhovoru. První schůzka je distinktivní, co se týče příštích setkání a poté se stanoví jejich průběh a postup. Společný dialog probíhá v partnerské podobě čili absolutní rovnocennosti a důstojnosti. K tomu přispívá i pozice vedoucího, který se

69 Srov. *Jak se stát duchovním doprovázejícím*. In BARRY, William A. – CONNOLLY, William J. *Praxe duchovního doprovázení*, s. 139–143.

70 HOWE, Reuel. (4. 9. 2012) [2022-05-17]. <<https://www.klokocuvek.cz/2012/09/>>.

71 Srov. FORGAN, Vladislav I. *O duchovnom vedení*, s. 30.

s dovolením nemocného posadí na židli vedle postele, aby nevznikl nepříjemný pocit, že na doprovázeného mluví někdo svrchu. A tak se zahájí bok po boku proces simultánního frézování lidské duše. Esencí duchovního vedení je trpělivost. Zkušený doprovázející je schopen naslouchat tomu, co si přeje Duch svatý ve vztahu ke konkrétní osobnosti jeho svěřence, a s úctou pozoruje Boží působení v duši vedeného. Také pomoci k objevení a významu svátostí.⁷²

Za mistrovské dílo můžeme považovat také formu kladení otázek, které by stimulovaly vedeného k tomu, aby se hluboce ponořil do svého vnitra a byl schopen adekvátní exprese. Otázky by měly být prezentovány obezřetně, s ohledem a s respektem na žebříček životních hodnot, aby nedošlo ke zranění citů a nalomení pouta důvěry. Proto by měl doprovázející disponovat určitou dávkou intuice. Principiálním klíčem k vytvoření kvalitního duchovního dialogu je trpělivost ze strany vůdce, spjata s pokorou a sebepoznáním.

5.3. Zvláštní formy komunikace

Je relativně snadné pracovat s pacienty, kteří jsou schopni verbálně popsat a vyjádřit svá přání, pocity a potřeby. Stupňuje se kvantum pacientů, kteří jsou odkázáni na respirátor a nemohou mluvit. Zaslouží si individuální přístup. Možná nejsou schopni verbální komunikace, avšak obzvlášť jsou sensitivní na dotek a na sluch. Velkým přínosem pro tuto skupinu pacientů je schopnost komunikace za pomoci symbolů. Z neverbálních prostředků máme možnost komunikovat s použitím obrázků a her. Několik příkladů dorozumívání se s pacientem při omezené komunikaci:⁷³

Jak přistoupit k pacientovi, který se již přibližuje ke konci, avšak po mozkové mrtvici není schopen mluvit?

Na první pohled komplikovaná záležitost, ale ne nemožná. S využitím své kreativity můžeme otázky položit tak, abychom dosáhli odpovědi „ano nebo ne.“

72 Srov. PERA, Heinrich – WEINERT, Bernd. *Nemocným na blízku: jak pomáhat v těžkých chvílích*. Praha: Vyšehrad, 1996, s. 39–41.

73 Srov. KÜBLER-ROSS, M.D., Elisabeth. *Odpovědi na otázky o smrti a umírání*. Praha: H&H, 1995, s. 49–65.

Jak pomoci afatickému⁷⁴ pacientovi, který umírá? Jak poznáme, na co se ptá?

Když motorika pacienta umožňuje pohyb končetin, tak můžeme komunikovat prostřednictvím psaní anebo improvizovat gestikulaci. Jestliže může psát, můžeme mu nabídnout tužku a papír. Nedokáže-li psát, zvolíme nějaký vhodný symbol pro ano a ne. Komunikovat za takových okolností se nazývá *dialog v monologu*. Jde o to předvídat, jaké otázky mu chce pacient položit a postupně mu je navrhnout, a přitom čekat na jeho symbolickou odpověď ano či ne. Pokračujeme do té doby, kdy nám naznačí, že jsme všechny otázky zodpověděli.

Jak postupovat, jestliže pacient nemůže používat žádný z výše uvedených typů komunikace?

Mnohdy není nutné aplikovat verbální podobu jazyka. Za některých okolností je nepostradatelná účast a pozornost. Je důležité být trpělivý a neopouštět je, když nejsme připraveni mluvit. Postačí, když se k nim jenom posadíme a dáme jim znát, že s nimi soucítíme.

5.4. Základní a nejdůležitější schopnost – umění naslouchat

Panovník Hospodin mi dal jazyk učených, abych uměl znaveného slovem posílit. Ráno za ránem mě probouzí, probouzí mé uši, abych slyšel jako učedník. Panovník Hospodin mi uši otevřel a já se nevzpouzel, neodvracel jsem se zpět. (Iz 50,4–5)

Jedním specifikem je ztotožnění se učedníků Ježíše Krista s lidmi, resp. s jejich radostmi a nadějemi, s jejich dobrým, poctivým, pravdivým dílem v různých oblastech osobního a společenského života i s jejich bolestmi, úzkostmi, strachy, nouzí a jakýmkoli utrpením. Spolu s ním můžeme konstatovat, že takoví následovníci mají být ochotni a schopni vidět a posoudit věci pozitivní i negativní. Můžeme snad poznamenat, že se tedy jedná o znamení života a poslze i znamení smrti. K takovému přístupu potřebuje doprovázející, jenž se eticky zodpovědně rozhoduje a jedná, umět naslouchat.⁷⁵

⁷⁴ „Afázie je porucha tvorby a porozumění řeči, tj. porucha jedné z korových symbolických naučených funkcí. Je způsobena poruchou dominantní hemisféry (u více než 4/5 lidí levé) a příslušných korových řečových center. Liší se od dysartrie, při níž je ztížena artikulace, zatímco vlastní tvorba řeči je normální.“ VOKURKA, Martin – HUGO, Jan, a kol. *Velký lékařský slovník*. 8. vydání. Praha: Maxdorf, 2008, s. 18.

⁷⁵ Srov. FISCHER, Ondřej – MILFAIT, René. *Etika pro sociální práci*, s. 155.

Neoddělitelnou součástí je naučit se naslouchat, a nejen percipovat pacientova slova, ale také zpracovat jeho proces prožívání, jako i nonverbální vyjádření. Musíme naslouchat srdci, a pokud je pacient věřící, zveme Boha do naší relace s pacientem. V běžném dorozumívání používáme slova, ale nesoustředíme se jen na obsah, ale často stačí už pouhý tón řeči nebo barva a zvuk hlasu. To bývá mnohdy důležitější než pouhá substance slov.⁷⁶ Nebo jak říká žalmista: „Svou cestu svěř Hospodinu, doufej v něho, on sám bude jednat.“ (Žalm 37,5)

5.5. Vlastnosti a dovednosti doprovázejícího

Signifikantním aspektem při doprovázení umírajícího je přistupovat s velkou dávkou respektu a důstojnosti a nechat ho konat ve své svobodě, která mu náležitě patří a usilovat o to, identifikovat jeho životní poslání. Lidská svoboda je mnohdy limitována, ačkoli za ni člověk bojuje.

...špatným způsobem, jako o možnost dělat cokoli, i zlo, jen když to přináší potěšení. Důstojnost člověka tedy vyžaduje, aby jednal podle vědomé a svobodné volby, to znamená hýbán a podněcován z nitra osobním přesvědčením, a ne ze slepého vnitřního popudu nebo pouze z vnějšího donucení. Této důstojnosti člověk dosahuje tím, že se osvobozuje z každého zajetí vášní, směřuje k svému cíli svobodnou volbou dobra...⁷⁷

„Svoboda úzce souvisí se zákonem. Boží zákony by se neměly představovat lidem jako tvrdé požadavky, ale spíš jako vytoužený dar Boží lásky, která jim ukazuje cestu života.“⁷⁸ Je smrt koncem všeho? Nebo lze rozeznat směřování za tento viditelný horizont?⁷⁹

Respekt a úcta se projevují zdržením se mravných soudů, paternalistického a poručnického postoje. Individuálně doprovázet, znamená navést dotyčného k osobní vnitřní kreativitě, především prostřednictvím modlitby a duchovního rozlišování. Jak stojí výše, tak duchovní vůdce má dobře naslouchat a povzbuzovat co nejlépe, aby plnil

76 Srov. AUGUSTYN, Józef. *Svět citů: emocionalita a duchovní život*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004, s. 27.

77 GS 17

78 GÜNTHER, Anselm. *Morálna teológia*. Rím: Slovenský ústav svätého Cyrila a Metoda, 1988, s. 195.

79 Srov. tamtéž.

své povolání, které má od Boha. Měl by být nejen teoreticky vzdělaný, ale také vzorem svým následným a příkladným životem v Kristu. Náboženská znalost získaná modlitbou, studiem a cvičením se ve cnostech, by mělo být základem. Samotné hluboké vědomosti Svatého písma, učení církve a teologie tady nestačí.

Aby duchovní doprovázející mohl účinně vést, musí mít dvě křídla: *vědomost* a *zbožnost*. Vůdce musí být živým obrazem Krista a jeho apoštolů. Hluboká, upřímná a opravdová zbožnost vnitřně propojena s Kristem, jediným Učitelem a Vůdcem a bezhraniční důvěrou v pomoc Ducha svatého, probouzí touhu konat pokání a navrátit se k Bohu. Duchovní vůdce se bude vyhýbat unáhlenosti při rozhodování o vážných problémech vedeného a v modlitbách bude prosit Ducha svatého o dar rady. Musí to být člověk *rozhodný*, jinak by nezbudil u vedeného potřebnou důvěru, ale musí především zachovávat *mlčenlivost* a *diskrétnost*. Pracuje s duší člověka, a proto by neměl opovrhovat ani vědomostmi z praktické psychologie, pedagogiky, sociologie či sexuality.⁸⁰

Další značnou črtou je schopnost systematicky analyzovat a reagovat ve všech interpersonálních vztazích. Také se podrobovat vlastní „didaktické analýze“ která by měla být rozsáhlá a důkladná, ale rovněž neustále sebeanalýze. Ústřední činností je rozluštit pacientovy problémy. Toto sebe pochopení je více než kdy jindy nezbytným předpokladem pro analýzu ostatních.⁸¹

„Při rozhovoru je velkou pomocí pozorné rozlišování *psychické* a *emocionální* zralosti vedeného. Základním kritériem je integrita jeho postojů, chování a reakcí.“⁸² Duchovní vůdce by měl mít ale přiměřený věk, měl by být raději starší se zralými zkušenostmi. Rozhodnost v konání nesmí být překážkou jemnosti, laskavosti a pochopení slabostí doprovázeného. Hodnotný dialog nespočívá jenom v promyšlených gestech, slovech a skutcích, ale již v pouhém způsobu bytí. Tím, čím jsme ve své hluboké podstatě. Opravdová otevřenost, vhodně načasovaná upřímnost a vnitřní svoboda semknuta s úctou a vstřícností ke druhému, se neukazuje pouze verbálně, ale je součástí celého způsobu

80 Srov. FORGAN, Vladislav I. *O duchovnom vedení*, s. 21–25.

81 Srov. HORNEY, Karen. *Self-Analysis*. London: Routledge, 1999, s. 303.

82 AUGUSTYN, Józef. *Vedení Bohem*, s. 36.

vystupování duchovního vůdce. Duchovní doprovázející zastupuje Církev, tudíž i duchovní vůdce laik musí být vedený, jestliže má vést jiné.

5.5.1. Zásadní principy doprovázejícího podle Doc. Aleše Opatrného

Doprovázející má být skutečným svědkem Kristovy lásky k trpícím a umírajícím. Toto zlaté pravidlo by měl aplikovat ve své praxi s pacientem a být povděčný za to, že byl k nemocnému pozván. I on je závislý na Boží lásce, zrovna tak jako nemocný. Impulzem tohoto setkání je doprovázený, proto by tato skutečnost měla zůstat v povědomí. Doprovázející by měl respektovat jeho přání a akceptovat jej jako individuum. Rovněž také vše, co to s sebou přináší, čili i jeho méně kladné stránky a zvyklosti. Upřímně a citlivě by se měl zajímat o jeho potřeby bez jakéhokoliv poučování neboli přesvědčování. Má být svědkem milosrdenství, které je největším projevem Boží moci. Měl by vzbuzovat důvěru a naději blízkých, že i ve desperátním stavu je nemocný Bohem milován.⁸³

Setrvávám-li v Bohu, neublíží mi tak snadno zostuzení a ponižování zapříčiněné druhými lidmi. Hanlivá slova se sice dotknou mých emocí, avšak fundamentem, na němž ve víře stavím, nemohou otrást ani potupování, ani pomlouvání. Kdo věří, netočí se dokola, protože našel v Bohu pevný základ a ten mu zaručuje stabilitu.⁸⁴

5.6. Osobní styl duchovního vedení

Každý nemocný je jedinečná a neopakovatelná osobnost, tak jako i sám duchovní doprovázející. Poněvadž reprezentuje sám sebe, je elementárním prvkem, vytvořit si osobitý a osobní styl, který by zahrnoval obecné zásady duchovního vedení a současně by vyzařoval i svá osobní charismata. Zajisté musí mít též na zřeteli různá lidská omezení, která se mohou vyvinout při konfrontaci mezi vedeným a vůdcem. V daných momentech by měl doprovázející dedikovat mimořádnou pozornost svým emocím. Nezanedbatelným prvkem je také zvolený způsob doprovázení, který by se měl přizpůsobit prostředí, kde se celý proces odehrává.⁸⁵

83 Srov. OPATRŇÝ, Aleš. *Spirituální péče o nemocné a umírající*, s. 134–135.

84 Srov. GRŮN, Anselm. *Víra*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2003, s. 18.

85 Srov. AUGUSTYN, Józef. *Vedení Bohem*, s. 28–29.

5.7. Vlastnosti vedeného

V upřímných rozhovorech si otevírá nemocný srdce a odhaluje i ty nejtajnější zákoutí své duše. Díky upřímnosti se dává poznávat takový, jaký je. Nesnaží se skutky ani přikrášlovat, ani idealizovat, ačkoli to při prvním setkání není možné. Po krátké době by se vzájemná vazba měla zintenzivňovat a upevňovat.

Upřímnost však nestačí, je potřeba být navíc i poslušný, bystrý a připravený v některých věcech vstřebat názor svého společníka, jeho rady, pokyny a postoj. Lépe se poslouchá tehdy, když si dotyčný uvědomí, že poslouchá samotného Krista. Optimálním postojem je otevřenost v harmonické kooperaci s duchovním vůdcem. Když s rozhodnutím dlouho otálí, slabá vůle se skrývá a kultivuje i oslabuje jeho rozhodnutí. Tím ztrácí vnitřní klid, má výčitky svědomí a obrací jeho duchovní život naruby.

Duchovní doprovázející a doprovázený si nakonec musí uvědomit, že pracují na uskutečňování jedinečného spásného plánu lidstva a že sami od sebe nejsou schopni plnit to, co od nich Bůh očekává. K tomu je potřebná Boží milost, se kterou musí oba spolupracovat. Jako vyprosit si milost v modlitbě, která je založena na vzájemné lásce, otevírající oběma srdce a mysl. Tato láska je nadpřirozená a uvědomělá. Je jiného druhu než láska mezi mužem a ženou.⁸⁶

5.8. Doprovázení těžce nemocného a umírajícího

Jak člověk obecně reaguje na všechny větší zátěže v životě?

Jde o psychickou obranu s cílem, zachovat si duševní rovnováhu. Individuálně jsou reakce velmi rozdílné a závisí na mnoha okolnostech, např. typu osobnosti, temperamentu, věku, na životních zkušenostech, momentální kondici a zdravotním stavu v rodinném či jiném zázemí a v neposlední řadě na hloubce a opravdovosti víry. I když jsou reakce jednotlivých lidí na těžké životní situace různé a závisí na spoustě vnějších okolností, jako na dosavadních zkušenostech a osobnosti jednotlivce, určité zákonitosti zde jsou.⁸⁷

86 Srov. FORGAN, Vladislav I. *O duchovním vedení*, s. 21–28.

87 Srov. SVATOŠOVÁ, Marie. *Hospice a umění doprovázet*, s. 22.

Doprovázení těžce nemocného v první řadě znamená, že jsme po jeho boku a nenecháváme ho samotného, jestliže souhlasí s doprovázením. Zahrnuje to veškerou podporu v oblasti praktických otázek jeho života, jeho významu a pomíjivosti, viny i Boha. Smyslem toho je, že nemusí to nejkritičtější období svého žití prožívat sám v bolesti, smutku, zarmoucení, tísní a osaměle. Ve své nemoci působí na pacienta tři újmy – relativní odosobnění, pocit odcizení a ztrátu bezpečí, které mimo domov vnímá mnohem intenzivněji. Posláním doprovázejícího není vše vysvětlit a pochopit, někdy je lepší mlčet a neskrývat svůj zármutek. Nemocný má jistá očekávání a přání, která by měla být obsažena v procesu duchovní péče. Klíčovým prvkem je kontakt, verbální nebo neverbální jako dotek či pohlazení. Nemocný má potřebu sdílet s někým svůj strach a očekává blízkost druhého člověka jako vyplnění deficitu samoty, jako projev spřízněnosti Pána, který nás doprovází.⁸⁸

5.9. Přijetí sebe sama

Duchovní péče a podpora u lůžka pacienta by měla vést dotyčného k přijetí sebe sama. V chorobné krizi člověk ztrácí důvěru v sebe a tím i ve své okolí a v Boha. Pokud se dostane do blízkosti duchovního člověka, který je s ním, může se naučit přijímat sám sebe a zakusit tak Boha, který je vždy s ním v hledání, modlitbě a svátosti.⁸⁹

Také Marie Svatošová se zmiňuje, že život přichází s určitými danými okolnostmi, které jsou námi neovlivnitelné a neměnné a je třeba je přijmout jako startovní podmínku, nezávidět druhým, že to mají snazší. Nelibost se sebou samým nelze utajit, je na člověku viditelná a projevuje se smutkem, mrzutostí a různými formami agrese vůči druhým. Akceptovat život znamená přijmout život a jeho restriktce. Vrcholem tohoto přijetí je přijetí vlastní smrti. Přijímáme nejen vegetativní život, který končí v okamžiku smrti, ale celý život, tedy život, který překročí práh smrti. Nejde o únik z její podstaty, ale o cestu do jejího jádra.⁹⁰

88 Srov. PERA, Heinrich – WEINERT, Bernd. *Nemocným na blízku*, s. 131–133.

89 Srov. Tamtéž, s. 52.

90 Srov. SVATOŠOVÁ, Marie. *Víme si rady s duchovními potřebami nemocných?*, s. 47.

6. Celkový stav nemocného člověka

Reakce jednotlivých lidí na těžké životní situace mohou být různé a závisí na spoustě zevních okolností. Různé fáze s těžce nemocnými a umírajícími velice přehledně popsala na základě mnohaletých zkušeností Dr. Elisabeth Kübler-Rossová. Je důležité si uvědomit, že těmito fázemi neprochází jen pacient, ale i jeho nejbližší. Dále je nutno vědět, že tyto fáze, i když jsou seřazeny za sebou tak, jak obvykle přicházejí, nemusí vždycky zachovávat tento sled. Naopak některé z nich se opakovaně vracejí a střídají a někdy se mohou dvě nebo i tři prolínat v jednom dni.

6.1. Fáze smutku nebo umírání

Fáze	Projevy	Co s tím
Negace Šok Popírání	„Ne, já ne, pro mne to neplatí. To není možné.“ „To je určitě omyl.“ „Zaměnili výsledky.“	Navázat kontakt, získat důvěru.
Agrese Hněv Vzpoura	„Proč zrovna já?“ „Či je to vina?“ „Vždyť mi nic nebylo.“ Zlost na zdravotníky. Zlost na zdravé lidi. Vyčítá nespravedlnost apod.	Dovolit odreagování, nepohoršovat se.
Smlouvání Vyjednávání	Hledání zázračných léků, léčitelů a diet, pověr. Ochoten zaplatit cokoliv. Činí velké sliby.	Maximální trpělivost, ale pozor na podvodníky.
Deprese Smutek	Smutek z utrpěné ztráty. Smutek z hrozící ztráty. Strach z účtování. Strach o zajištění rodiny.	Trpělivě naslouchat, pomoci urovnat vztahy, pomoci hledat řešení (zajištění rodiny apod.).
Smíření Souhlas	Vyrovnání, pokora, skončil boj, je čas loučení. „Dokonáno jest.“ „Do Tvých rukou...“	Mlčenlivá lidská přítomnost, držet za ruku, utřít slzu. Pozor – rodina možná potřebuje pomoc víc než pacient!

Tabulka 1: Fáze smutku nebo umírání podle Kübler – Rossové⁹¹

6.2. Obranné mechanismy před duchovním vedením

Z psychologického hlediska je duchovní vedení velmi důležitým aspektem existence obranných mechanismů a sklonů vedených. Jsou to navyklé mentální procesy, nevědomé a někdy patologické, které používáme ke konfrontaci konfliktů z vnitřní a vnější emocionální reality. Různé formy obranných mechanismů jsou prakticky nekonečné.

91 SVATOŠOVÁ, Marie. *Hospice a umění doprovázet*, s. 25.

Spadají do kategorií: vnitřního odporu a strachu. Všechny nevědomé, ale identifikovatelné obranné mechanismy sdílejí tři charakteristiky: negují a zkreslují vnitřní a vnější realitu, jsou mechanické, čili nevyplývají z vědomého rozhodnutí a působí podvědomě tak, že člověk racionálně nevnímá, co se odehrává.⁹²

6.2.1. Vnitřní odpor

V každém z nás působí mnoho obranných mechanismů a pokud si je neuvědomujeme, komplikují nám pravdivé sebehodnocení. Dokázat vnímat a překonávat psychický odpor (který se samovolně probouzí, jakmile se začneme dotýkat hluboce ustálených a často překonaných způsobů jednání a reagování) od nás vyžaduje pořádný kus sebekázně a „emocionální kultury“. Máme tendenci bát se veškerého poznání, jež by v nás mohlo vyvolat pohrdání sebou samým nebo pocit méněcennosti, slabosti, nedostatečné hodnoty, dojem, že jsme zlí a že bychom se měli stydět.

Vědomí našich ustálených vnitřních postojů a chování nás velice zavazuje: vyžaduje totiž, abychom zpochybnili své dosavadní jednání a začali se měnit. Přijímáme snazší řešení: Místo abychom obvinili sami sebe, obvinujeme druhé. Obviňování druhých je však vždycky určitým přenášením vlastních neuspořádaných postojů a konfliktů. Stručně řečeno, označujeme tento jev pojmem odpor.

V duchovním vedení se může vyskytnout i odpor vůči Božímu slovu. Ve svém listě Římanům se o tom zmiňuje sv. Pavel. „Myšlení těla je totiž v nepřátelství vůči Bohu, neboť se nepodřizuje Božímu zákonu, ba ani nemůže.“ (Řím 8,7)

6.2.2. Překonání odporu

Chceme-li vstoupit do světa svých citů, je nejprve třeba překonat vnitřní odpor, který se v nás probouzí od okamžiku, kdy se pokusíme zpochybnit svůj ustálený obraz o sobě a své zastaralé zkosnatělé myšlenkové stereotypy či schémata, podle nichž reagujeme, prožíváme a pocítujeme.

Při vnímání psychické a emocionální skutečnosti je potřeba si zachovat svobodu. Nejdříve musíme přijmout utrpení a bolesti provázející poznáním, že jsme zraněni mnohonásobným odmítnutím a nedostatkem lásky. Odřeknutí a upírání lásky v nás probouzelo pocity nepřátelství a nenávisti k sobě a k druhým. Ve snaze pohlédnout na

92 Srov. SZENTMÁRTONI, Mihály. *Úvod do pastorálnej teológie*, s. 96–98.

sebe jiným způsobem jsme nuceni odpustit to, co jsme dosud pokládali za své, a co na nás po celá dlouhá léta lpělo.

Měli bychom si uvědomit, že bolest a utrpení spojené s překonáváním vnitřního odporu jsou přechodnými jevy jakéhokoli negativního pocitu. Je možné ho vyloučit tím, že se jej snažíme pochopit. Zpočátku může nastat deprese, avšak souvislost mezi negativními emocemi a depresí záhy pomine.⁹³

6.2.3. Strach

Strach je častokrát vnímaný jako negativní emoce. Je to tedy určitá forma energie, která má v sobě sílu a moc nás ovládnout, ale také ji můžeme určitým způsobem kontrolovat a sami ji ovládat.

Jakou roli hraje strach v životě člověka? Jeho primárním úkolem je protekce před hrozbou a je rovněž důležitý pro přežití. Připravuje naši mysl a tělo na nebezpečné a ohrožující situace. Nabádá nás, abychom byli opatrní a dokázali realisticky odhadnout nebezpečí. Strach se pro člověka stává výzvou k jeho překonání. Pokud dokážeme překonat své obavy, budeme si více důvěřovat, což posílí naše sebevědomí. Na druhé straně vede chorobný strach k slabosti, bezmoci a odevzdání se mu. V praxi to znamená, že pokud setrváváme ve strachu delší dobu, naše tělo má tendenci k tomu, vytvořit si nekontrolovatelnou stresovou hladinu. Ta vede člověka do deprese, únavy, nechutenství, úzkosti, k poruchám spánku a někdy až k bezmoci.⁹⁴

Strach ze smrti je dán všemu živému k záchraně vlastního života vyhýbáním se každé ohrožující překážce. Totéž probíhá u člověka s tím rozdílem, že pocit ohrožení vybavuje jeho duševní oblasti strachem o život v různé podobě a v různém stupni, dle věku a duševní reaktivity. Strach ze smrti je bezprostředně sklouben s blížícím se koncem vlastní existence, což je vnímáno jako zánik identity a dalšího možného uplatnění.⁹⁵

Vnímání strachu není možné limitovat jenom jako negativní vliv, není to pouhá emoce, která na nás působí nepříznivě, ale dá se říct, že může také působit pozitivně,

93 Srov. tamtéž, s. 43–45.

94 Srov. SATOR, Sigrid – MORSCHITZKY, Hans. *Wenn die Seele durch den Körper spricht – Psychosomatische Störungen verstehen und heilen*. Düsseldorf: Walter Verlag, 2004, s. 65.

95 Srov. KÜBLER-ROSS, M.D., Elisabeth. *Odpovědi na otázky o smrti a umírání*, s. 214.

zanechávajíc za sebou mobilizující efekt. Právě díky tomu jsme schopni přijímat od života nové výzvy a nacházet v sobě energii potřebnou na její uskutečnění. Tak nás vlastně strach za určitých ohrožujících podmínek uschopňuje vykonávat věci, které bychom za normálních okolností nikdy nedokázali.

6.3. Smysl v utrpení a smrti

Život má smysl i v té nejtěžší situaci. Život lze smysluplně utvářet jedině uskutečňováním hodnot v jednotlivých přítomných okamžicích. Problém je v tom, že si lidé dost dobře nejsou vědomi toho, co je hodnota. Všechny nás nějak poznamenal materialismus, jimž jsme obklopeni.⁹⁶

Bolest má také význam na putování k blahu. Bible přizvukuje záchraně člověka navzdory jeho hříšnosti nebo slabosti odrážející se v infidelitě. Zda člověk dosáhne svého, záleží jen na něm samotném. V okamžiku smrti člověk docílí kompletního sebezpoznání. Vybaví si všechny své osobní činy a celou síť, kterou z nich ve svém životě utkal. Pak pochopí, co konal šlechetně a co nečestně.⁹⁷

Doba, kdy si lidé jsou vědomi blížící se smrti, může být také časem, kdy hledají smysl a význam svého života. Strukturovaná metoda Reflexe života (Life Review – Lester 1995)⁹⁸ umožnila v rámci praxe napomáhat umírajícím, otevřeně hovořit o citlivých otázkách, které je tíží a bývají zdrojem emočního stresu. Mohou to být pocity spjaté s vinou, hněvem, špatnými rodinnými vztahy nebo i lítostí, co si ještě před smrtí přejí vykonat. Tato metoda otevřené komunikace mezi pracovníkem a klientem umožňuje pracovníku získat vzhled jedinečnosti života člověka.⁹⁹

Způsobuje-li nám něco utrpení, formuje se v našem podvědomí odstup mezi osobou a daným objektem. I strádání může působit konverzně a produktivně tím, že evokuje

96 Srov. SVATOŠOVÁ, Marie. Víme si rady s duchovními potřebami nemocných?, s. 38.

97 Srov. KRENZER, Ferdinand. *Zajtra sa bude opäť veriť: základy katolíckej vierouky*. Bratislava: Alfa, 1991, s. 328.

98 „Za teoretický základ Reflexe života považuje Butler normativní vývojový proces, k němuž obvykle dochází u dospělých ve vyšším věku. Připouští však, že může být patrný i u mladších lidí, kteří očekávají, že zemřou.“ FIRTHOVÁ, Pam – LUFFOVÁ, Gill – OLIVIERE, David (ed.). *Ztráta, změna a zármutek v kontextu paliativní péče*. Brno: Společnost pro odbornou literaturu, 2007, s. 89.

99 Tamtéž.

v jedinci pocity, které jsou považovány za nekorektní. Když uvažujeme nad příkladem účinků smutku a lítosti: z pragmatického hlediska se obojí musí zdát nesmyslné. Pokud jde o truchlení nad něčím, co bylo nenávratně ztraceno, z hlediska zdravého rozumu se to jeví stejně zbytečné a nelogické, jako truchlit nad něčím nenávratně. Ale ve vnitřním lidském příběhu mají smutek i lítost svůj význam. Oplakávání člověka, kterého jsme měli rádi a ztratili, mu dává další život. Utrpení a soužení náleží k životu jako boží úděl a poslední vydechnutí. To vše nelze odloučit od našeho bytí, aniž by se současně neporušil jeho smysl. Utrpení a smrt, osud a bolest od života separovat, by svědčilo o ztrátě jeho identity.¹⁰⁰

Spiritualita je často vnímána jako důležitý faktor, který udržuje a pomáhá dosáhnout rovnováhy mezi bio-psycho-sociálními složkami a dobrým bytím, existencí a pomáhá, vyrovnat se s nemocí. Naděje se často považuje za klíčový prvek spirituality. Je to koncepce, která má různé rozměry. Zahrnuje očekávání dobrého pokračování, zlepšení, minimalizování něčeho nepříjemného. Naděje dodává energii, motivuje člověka k využití zdrojů a dosažení jeho cílů. Prospěšné vyhlídky do budoucna u člověka působí jako hnací motor, který ho mobilizuje i v nevšedních a nepříjemných životních okolnostech.

100 Srov. FRANKL, Viktor, Emil. *Lékařská péče o duši: základy logoterapie a existenciální analýzy*. Brno: Cesta, 1994, s. 107–110.

Závěr

Spiritualita neboli duchovno funguje jako obranný mechanismus člověka před náročnými podmínkami. Člověk přece potřebuje v životě opěrný bod, vyšší smysl. U nás dominuje náboženský význam slova spiritualita. Analýza fenoménu spiritualita je pro tyto skutečnosti důležitá a lidé, co pracují v této oblasti, potřebují mít znalosti o této dimenzi osobnosti, který byl dlouho doménou filozofie a teologie. Duchovní vedení by mělo být důležitou složkou v životě člověka, hlavně věřícího.

Cílem této práce bylo, zaměřit se na objasnění a pochopení pojmu duchovního vedení, jeho podstaty, hloubky a významu. Také zaměřit se na aplikaci poznatků a obohacení do svého života ve smyslu ztotožnění se s Kristem hlavně v životních nesnázích a uplatňovat jej v bolesti a utrpení, což spěje k pochopení a snášení svého vlastního kříže. Je to cesta, která přináší do života člověka povzbuzení, otevření se naději a nasměrování do hlavního cíle, což je následování Ježíše Krista. On je tím fundamentem a víra v Něj je ta nejsilnější motivace pro růst lásky, která je protikladem v řešení těžkých okamžiků způsobených nemocí. Práce rovněž nastiňuje povahu spirituální péče, resp. duchovního doprovázení nemocných, která současně metodicky zkoumá různé úhly a prameny pohledů spletenosti historického, teologického a psychologického ponětí a jejich přínosný účinek či zdokonalení při uplatňování v této profesi. Zde manifestuje podrobný náhled k tomuto tématu, kde výsledkem je prohloubenější proniknutí spirituality do vnitra člověka, nalezení jeho cesty k němu samotnému, k bližnímu a k Bohu. Aplikování tohoto spekulativního vnímání faktů do reality umožňuje zdařilost duchovního doprovázejícího a prospěšnost v této jedinečné službě, která za daných podmínek v symbióze s proporcionálním rozložením teorie a praxe vykazuje pravděpodobnost k naplnění tohoto cíle.

Empirický úsek práce se zaměřuje na definování konkrétního cíle a jeho splnění formou dotazníkové metody. Výsledky dotazníkového šetření, jehož obsahem je zjistit, do jaké míry považují pacienti důležitost a nutnost duchovního vedení, jsou uvedeny následovně.

Výzkum byl zaměřen na jednu organizaci, nemocnici Motol, neboť širší anketa je mimo možnosti bakalářské práce. Ústřední skupinou byli pacienti, kteří pravidelně navštěvují zdravotnické zařízení z důvodu chronické nemoci neboli nevléčitelné nemoci, či kteří byli dlouhodobě hospitalizováni. Výzkum byl proveden za účelem

zhodnocení, jaké povědomí, potřebu a znalost mají pacienti o duchovním vedení a také pojmání o spiritualitě, její důležitosti a do jaké míry mají zájem o duchovní vedení. Padesát respondentů bylo na onkologickém stacionáři osloveno. Jednalo se o muže průměrného věku padesáti tří let, ale v převážné většině se k tématu vyjadřovaly ženy. Stav pacientů dlouhodobé léčby se liší od pacientů stabilizovaných (v období remise) zánikem tumoru anebo v posledním stadiu onemocnění. K dosažení potřebných informací bylo realizováno bádání v podobě dotazníku, ve kterém byl stanoven okruh čtrnácti otázek v otevřené formě. Původní obsah dotazníku je představen výše. Metoda získání údajů byla provedena přímým rozhovorem s pacienty, kteří upřednostnili tento druh sdělení informací, a to z důvodu nemohoucnosti či indisponovanosti. Pro druhou polovinu pacientů byla vhodnější elektronická forma. Do realizace této rešerše byli zapojeni jednotlivci bez ohledu na náboženskou orientaci, vyznání anebo životní zaměření. U respondentů, jmenovaných jako nevěřící bylo zaznamenáno, že jejich největší obavy byly evokovány na základě strachu z možností manipulativní techniky, která by mohla neadekvátně zasahovat do jejich intimních sfér života. Z toho všeobecně vyplývá, že převážná většina pacientů, bez rozdílu, zda jsou praktikující křesťané nebo ne, mají spirituální potřebu a jsou si vědomi existence vyšší síly. Považují i za nezbytnost bavit se o těchto skutečnostech s někým, kdo se tomuto oboru věnuje profesionálně. Patrně více než polovina pacientů neměla doposud žádnou zkušenost s duchovním vedením, ačkoli, kdyby se taková možnost naskytla, rádi by ji uvítali. Zmíněným předmětem u mnohých bylo téma o smyslu života člověka, jeho cíle, rovněž tak potřeba mluvit o nemocech a těžkostech, kterými prochází. Těžce nemocní často žijí v zajetí svých sklíčených emocí a nezodpovězených otázek či nevyřešených sporů, které je pronásledují až do posledního momentu. Nevědomost o této možnosti duchovního doprovázení neboli celková nezpůsobilost jim brání v této realizaci. Z toho zcela jasně vyplývá, že každý nemocný má značnou potřebu sdílet své pocity, prožitky, zápasy, bolesti, neshody čili svůj vlastní svět s ostatními. Výsledkem takového rozhovoru je pro ně úleva a vnitřní pokoj neboli vyrovnanost, kterou předchází pochopení a projevený čas a zájem o pacienta v těžké a osamělé a mnohdy nepochopené situaci. Domnívám se, že taková duchovní zanedbanost může způsobit prohloubení sociální izolace a následné osamělosti s rizikem sestupu do deprese a zoufalství. Studie rovněž potvrzuje, že rozhovor nebo zájem o pacienta působí blahodárně na jeho myšlenkové pochody a zlepšení nálady nebo pocity odloučenosti. Řešením tohoto deficitu by mohlo být aktivní nabízení pomoci personálem a informování pacienta o duchovních potřebách a jejich

využití. Také upřesnění tohoto pojmu poskytuje možnost zobrazení i pro laiky, nevěřící neboli neproaktující křesťanství. Ideálním postojem by bylo pozvednutí hodnoty spirituální složky člověka na úroveň biologickou či psychologickou. Každý člověk by měl dostat možnost si vybrat a tato šance by mu měla být poskytnuta, ať už se pacient rozhodne jakkoli. Je ovšem neakceptovatelné, aby mu tato myšlenka byla vnucována. Každá volba se musí přijmout s respektem a prostorem na rozmyšlení. Vývoj duchovní roviny začíná tam, kde začíná hledání smyslu života. Každý jedinec si klade individuální podmínky na ten svůj vlastní smysl, a tedy i duchovno, neboť spiritualita je velmi individuální. Člověk se řídí tím, co nejlépe vyhovuje jeho potřebám. Mnozí vnímají spiritualitu nebo duchovno jako přínos etických norem a hodnot, které nás dále v životě mají vést. Duchovní formace je velmi specifická a náročná služba, ke které by měl duchovní vedoucí o to důkladněji přistupovat právě proto, že je člověku poskytována v nouzi nebo v těžkém životním okamžiku. Duchovní vedení není možné chápat jako institucionalizovanou podobu religiozity. Je to velmi dlouhá cesta a velice delikátní záležitost, jejímž pilířem jsou diskrétnost, respekt, trpělivost, láska k bližnímu, pochopení a nekonečná empatie. Pacienti potřebují nalézt vlastní jistotu u Boha, zejména v kritických životních situacích. Postavení mnohých lidí v dnešní společnosti se nachází spíše na pokraji hodnot a sociálních kontaktů. Člověk se cítí často osamělý, beznadějný, prochází životem bez stanovení určitého cíle, je frustrovaný, trpí depresi a osobním nenaplněním, které vede až k vážným psychickým nesnázím. Říká se, že už jenom samotné setkání má uzdravující účinky, jež vzbuzuje u pacienta pocit bezpečí a jistoty. Je známé, že nejčastějším obdobím, kdy pacient vyhledává duchovní podporu bývá v čase smutku, beznaděje, nebo když se člověk cítí nešťastný. Každá svízelná situace, každá bolest je pro nevěřícího tak specifická a jedinečná, že se to může stát novou etapou či vodítkem k tomu, jak nahlédnout pod rouško mystiky a duchovní sféry. Když se člověk cítí ohrožen, hledá obvykle pomoc sám v sobě, potom u bližních a ve vlastním okolí. Chce se se svým problémem vyrovnat co nejdříve a co nejlépe. Mnohdy se ale ocitne ve stavu, kdy už to sám nezvládá. Tehdy čeká na pomocnou ruku a požádá o pomoc. Většina věřících se obrací na své duchovní doprovázející, kněze nebo řeholníky, u nichž se snaží najít východisko z Kristova kříže, jeho utrpení a spásy.

Seznam použitých zkratk

apod	=	a podobně
atd	=	a tak dále
Gn	=	Genesis
GS	=	Gaudium et spes
Jn	=	Evangelium podle Jana
KKC	=	Katechismus katolické církve
LG	=	Lumen gentium
Lk	=	Evangelium podle Lukáše
Mt	=	Evangelium podle Matouše
např	=	například
OT	=	Optatam totius
PO	=	Presbyterorum ordinis
Ř	=	List Římanům
sv	=	svatá/svatý
tzv	=	takzvaný
Ž	=	List Židům

Seznam tabulek

Tabulka 1: Fáze smutku nebo umírání podle Kübler – Rossové

Seznam literatury

Literatura primární

Bible: *Písmo svaté Starého a Nového zákona: včetně deuterokanonických knih: Český ekumenický překlad*. Praha: Česká biblická společnost, 2016.

JAN PAVEL II. *Salvifici doloris: O křesťanském smyslu lidského utrpení. (Apoštolský list Jana Pavla II. z 11. února 1984.)* Praha: Zvon, 1995. (SD)

JAN PAVEL II. *Vita Consecrata: O zasvěceném životě a jeho poslání v církvi a ve světě. (Posynodální apoštolská adhortace)*. Praha: Zvon, 1996. (VC)

Katechismus katolické církve. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. (KKC)

Dokumenty II. vatikánského koncilu

Gaudium et spes: Radost a naděje: pastorální konstituce o církvi v dnešním světě. Praha: Vyšehrad, 1969. (GS)

Lumen gentium: věroučná konstituce o církvi. Praha: Scriptum, 1992. (LG)

Optatam totius (28.10.1965) [2022-06-07].

<https://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decree_19651028_optatam-totius_cs.html>. (OT)

Presbyterorum ordinis (7.12.1965) [2022-06-01].

<https://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decree_19651207_presbyterorum-ordinis_cs.html>. (PO)

Literatura sekundární

AUGUSTYN, Józef. *Vedení Bohem: Praxe duchovního vedení*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002.

AUGUSTYN, Józef. *Svět citů: emocionalita a duchovní život*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004.

BARRY, William A. – CONNOLLY, William J. *Praxe duchovního doprovázení*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009.

BEINERT, Wolfgang. *Malé dějiny křesťanského myšlení*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2012.

FIRTHOVÁ, Pam – LUFFOVÁ, Gill – OLIVIERE, David (ed.). *Ztráta, změna a zármutek v kontextu paliativní péče*. Brno: Společnost pro odbornou literaturu, 2007.

FISCHER, Ondřej – MILFAIT, René. *Etika pro sociální práci*. Praha: Jabok, 2008.

FORGAN, Vladislav I. *O duchovnom vedení*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1991.

FRANKL, Viktor Emil. *Lékařská péče o duši: základy logoterapie a existenciální analýzy*. Brno: Cesta, 1994.

GAZZERA, A. – LEONELLI, A. *V jeho šľapajach: Náčrt pokoncilovej asketiky a mystiky*. Rím: Slovenský ústav Cyrila a Metoda, 1989.

GRÜN, Anselm. *Víra*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2003.

GRÜN, Anselm. *Duchovné vedenie u Otcov púšte*. Bratislava: Serafin, 2004.

GRÜN, Anselm. *Doprovázení na duchovní cestě*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2014.

GÜNTHÖR, Anselm. *Morálna teológia*. Rím: Slovenský ústav svätého Cyrila a Metoda, 1988.

KRENZER, Ferdinand. *Zajtra sa bude opäť veriť: základy katolíckej vierouky*. Bratislava: Alfa, 1991.

KÜBLER-ROSS, M.D., Elisabeth. *Odpovědi na otázky o smrti a umírání*. Praha: H&H, 1995.

MARCHETTI, Albino. *Kompédium teológie duchovného života 1. Povaha krestanskej dokonalosti*. Bratislava: Serafin, 2005.

MERTON, Thomas. *Duchovní vedení a rozjímání*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997.

OPATRŇÝ, Aleš. *Spirituální péče o nemocné a umírající*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2017.

PERA, Heinrich – WEINERT, Bernd. *Nemocným na blízku: jak pomáhat v těžkých chvílích*. Praha: Vyšehrad, 1996.

PLATTIG, Michael. *Doprovázení Božím Duchem: duchovní doprovázení a rozlišování duchů*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002.

SALESKÝ, František. *Úvod do zbožného života*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2003.

SATOR, Sigrid – MORSCHITZKY, Hans. *Wenn die Seele durch den Körper spricht – Psychosomatische Störungen verstehen und heilen*. Düsseldorf: Walter Verlag, 2004.

SVATOŠOVÁ, Marie. *Hospice a umění doprovázet*. 6., dopl. vyd., (V KNA 1.). Kostelní Vydří: APHPP, 2008.

SVATOŠOVÁ, Marie. *Víme si rady s duchovními potřebami nemocných?*. Praha: Grada, 2012.

SZENTMÁRTONI, Mihály. *Úvod do pastorálnej teológie*. Trnava: Dobrá kniha, 1999.

VOKURKA, Martin – HUGO, Jan, a kol. *Velký lékařský slovník*. 8. vydání. Praha: Maxdorf, 2008.

Elektronické zdroje

CHLUMSKÝ, Jan. *Světcí k nám hovoří...* [2022-04-12].

<<http://www.catholica.cz/?id=403>>.

FEEHAN, James A. (redakčně upraveno). *Kázání svatého Františka* [2022-06-01].

<<https://www.pastorace.cz/tematicke-texty/kazani-svateho-frantiska>>.

GAGNON OP, P. Denis. *Dominikánská spiritualita* [2022-04-29].

<<https://rafangel.tripod.com/SPIRIT.HTM>>.

HOFÍREK, Pavel. *O duchovním doprovázení* (5.7.2018) [2022-05-12].

<<http://www.pavelhofirek.cz/node/8>>.

HOWE, Reuel. (4. 9. 2012) [2022-05-17]. <<https://www.klokocuvek.cz/2012/09/>>.

ROULE, P. Tomáš. *Úvod do duchovního života, 1. přednáška, č. 1.* [2022-06-03].

<<https://www.pastorace.cz/tematicke-texty/01-uvod-spiritualita>>.

ŠEDIVÝ, Jan (redakčně upraveno). *Co je duchovní doprovázení?* (11.6.2020) [2022-05-

23]. <<https://www.vira.cz/otazky/co-je-duchovni-doprovazeni.html>>.

Výroky o světle a lásce: Přepis andújarského rukopisu. [2022-05-23]. <[https://buh-je-](https://buh-je-laska.webnode.cz/sv-jan-od-krize/vyroky-o-svetle-a-lasce/)

[laska.webnode.cz/sv-jan-od-krize/vyroky-o-svetle-a-lasce/](https://buh-je-laska.webnode.cz/sv-jan-od-krize/vyroky-o-svetle-a-lasce/)>.

Elektronické knihy

HORNEY, Karen. *Self-Anaylisis*. London: Routledge, 1999.

Přílohy

Dotazník

1. Vaše pohlaví?
2. Věk?
3. Co je pro vás v životě důležité? Co je smyslem vašeho života?
4. Vyjmenujte aspoň 3 věci, které hrají ve vašem životě důležitou roli. (hmotné, nehmotné, člověk, situace, hobby, cokoli)
5. Máte nějaký životní cíl? Jaký?
6. Co byste ještě chtěli dokázat? Udělat?
7. Co si vysvětlujete pod pojmem spiritualita (spirituální)?
8. Věříte v nadpozemskou sílu, v něco víc, než je člověk (Bůh, energie, něco, co převyšuje člověka)? Pokud ANO, tak v co?
9. Máte příležitost (potřebu) mluvit o duchovních věcech (doma, v nemocnici, všeobecně)?
10. Pokud ANO, o čem byste chtěli mluvit? A s kým?
11. Co si myslíte, že je obsahem duchovního doprovázení?
12. Setkali jste se někdy s duchovním doprovázením?
13. Pokud ANO, co vám to přineslo do života? Jaký to mělo na vás dopad?
14. Chtěli byste k tématu ještě něco dodat?